

”PITÄIS VÄHÄN NIINKU KAIKKEE JAKSAA”
– NUORI YKSINHUOLTAJA
RISTIPAINNEISSA

JOHANNA JALONEN
TAMPEREEN YLIOPISTO
YHTEISKUNTA- JA KULTTUURITIEDEIDEN YKSIKÖ
SOSIAALITYÖN PRO GRADU -TUTKIELMA
MARRASKUU 2011

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

JALONEN, JOHANNA: ”Pitäis vähän niinku kaikkee jaksaa” – nuori yksinhuoltaja ristipaineissa.

Pro gradu -tutkielma, 71 sivua, 2 liitesivua.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Irene Roivainen
Marraskuu 2011

Käsittelen tässä pro gradu -tutkielmassani nuoren, vähävaraisen yksinhuoltajaäidin kokemusta tilanteestaan ja sitä, miten sosiaalipalvelujärjestelmä hänen tilanteeseensa vastaa. Tutkimukseni lähtökohtana oli hypoteesi, että nuori yksinhuoltajaäiti kohtaa voimakkaan ristiriitaisia odotuksia niin palvelujärjestelmässä asioidessaan kuin myös epävirallisissa konteksteissa.

Tutkielmani empiirisenä aineistona on viiden alle 25-vuotiaan yksinhuoltajaäidin puolistrukturoitu teemahaastattelu. Laadullisena metodina aineiston analyysissä olen soveltanut kategoria-analyysia sisältölähtöisesti.

Pyrin vastaamaan tutkielmassani siihen, miten nuori ja vähävarainen yksinhuoltajaäiti kokee tilanteensa, millaisia kokemuksia hänellä on palvelujärjestelmän asiakkaana olosta ja miten sosiaalipalvelujärjestelmässä voitaisiin nykyistä tehokkaammin auttaa häntä jaksamaan haastavassa elämäntilanteessaan. Tavoitteeni on myös nostaa esiin kysymyksiä, joita olisi syytä tutkia jatkossa laajemmin sekä laadullisin että määrällisin menetelmin.

Vallitsevan aktivointipolitiikan eetoksen mukaan jokaisen nuoren tulisi kouluttautua ammattiin ja siirtyä pois sosiaalietuuksien piiristä työelämään mahdollisimman tehokkaasti ja nopeasti. Tutkimukseni pyrkii osoittamaan, että vaikka nuori yksinhuoltaja jaksaisikin verrattain hyvin sinnitellä ja suorittaa, yhteiskunnallisena tavoitteena olevan kustannustehokkuuden hintana saattaa hänen kohdallaan olla elämälaadun huomattava heikkeneminen. Ainakin ilman läheisverkoston ja palvelujärjestelmän tuntuva tukea nuoren yksinhuoltajan arki kävisi liian raskaaksi lapsesta huolehtimisen, opiskelun ja mahdollisesti vielä palkkatyön ristipaineissa.

Nuorten yksinhuoltajaäitien kokemusten kuvauksia tutkimalla voidaan saada erityistä tietoa, jolla on merkitystä sekä palvelujärjestelmän kehittämistyössä että yksilön selviytymiseen liittyvissä tarkasteluissa. Tutkimuksen tulokset ovat sovellettavissa koskemaan muitakin sosiaalipalvelujen asiakasryhmiä, sillä elämän eri osa-alueiden yhteensovittamiseen liittyvät ristipaineet koskettanevat jollakin tavoin useimpia meistä. Sosiaalipalvelujärjestelmää tulisikin kehittää vastaamaan nykyistä yksilöllisemmin asiakkaiden elämäntilanteisiin.

Avainsanat: aktivointi, kategoria-analyysi, kokemus, köyhyys, nuoret yksinhuoltajaäidit, palvelujärjestelmä

University of Tampere
School of Humanities and Social Sciences

JALONEN, JOHANNA: "Should manage ,like, everything" – young single mother in distress.

Master's thesis, 71 pages, 2 appendix pages.
Supervisor: Irene Roivainen
November 2011

This master's thesis examines the young, low income single mother's experience of her situation and also how the social services respond to it. The hypothesis of my research was that young single mother faces strong contradictory expectations both in the social services and unofficial contexts.

The empirical source material of my research is a half-structured theme interview of five single mothers under the age of 25. As a qualitative method of analysis I have used categorization analysis in a content based manner.

The purpose of my research is to examine how a young, low income single mother feels about her situation, what kind of experiences she has as a client in the social services system, and how the social services could respond more efficiently to her challenging life situation. I also aim to raise up questions that should be examined more thoroughly in the future using both qualitative and quantitative research methods.

According to the ethos of the prevailing activation policy every young person should study a profession and move from welfare to paid work as efficiently and fast as possible. My research aims to demonstrate that even though the young single mother may cope and carry out relatively well, her quality of living may be reduced considerably by the cost-efficient goals of the social services system. Unless the single mother gets notable help from family, friends and the social services, her everyday life may turn too heavy while taking care of a child, studying and probably even working.

Through examining the depictions of the experiences of young single mothers it's possible to gain special information valuable in the developing of the social services and in examining individuals, who are coping in distressful life situations. The results of this research can also be applied to other groups of clients in the social services, because the distress of trying to fit together different fields of life concerns most of us. Therefore the social services should be developed into responding more individually to the life situations of the clients.

Keywords: activation, categorization analysis, experience, poverty, social services, young single mothers

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 YKSIHUOLTAJUUS TUTKIMUSKOhteENA	4
2.1 Yksinhuoltajuus yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa	4
2.2 Yksinhuoltajaperheiden olosuhteet tutkittuna ja vertailtuna eri maissa...7	
2.3 Aktivointipolitiikka ilmiönä ja nuoret yksinhuoltajaäidit aktivoinnin kohteena.....	10
3 TUTKIMUSASETELMA.....	14
3.1 Tutkimuskysymys ja -aineisto	14
3.2 Eettinen kohtaaminen tutkimushaastattelutilanteessa.....	17
3.3 Kattegoria-analyysi tutkimusmenetelmänä	19
4 NUORTEN YKSIHUOLTAJAÄITIEEN KOKEMUKSET RISTIPAINeISTA ELÄMÄNTILANTEESSAAN.....	26
4.1 Onni äitinä olosta - jaksaminen koetuksella yksinhuoltajana	26
4.2 Vähävaraisuus elämänvaiheena nuoren yksinhuoltajaäidin kokemana	35
5. AVUNSAANTI JA KOKEMUKSIA PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ: KIITOLLISUUTTA SAADUSTA TUESTA JA RASITTUMISTA BYROKRATIASTA.....	43
5.1 Nuorten yksinhuoltajaäitien kokemuksia sosiaalipalvelujärjestelmän asiakkaana olosta	45
5.2 Tyytymättömyys julkisen sektorin terveystalveluihin, muut palvelukokemukset ja toiveet palveluiden kehittämiseksi	51
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET SUHTEESSA KIRJALLISUUTEEN.....	55
7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	58
7.1 Yhteenveto tutkimuksesta	58
7.2 Pohdinta tutkimusprosessista, -tuloksista ja työn vaikutuksista	60
LÄHTEET	64
LIITTEET	72

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Äitiys-kategorian piirteet	27
Taulukko 2. Yksinhuoltaja-kategorian piirteet.....	30
Taulukko 3. Vähävarainen -kategorian piirteet.....	35
Taulukko 4. Toimeentulotuki-kategorian piirteet.....	48
Taulukko 5. Kelan etuudet-kategorian piirteet.....	49

1 JOHDANTO

Kulttuurissa jossa elämme, sekä perhe- että työelämässä onnistumiseen ja jaksamiseen liittyvät ristipaineet koskettavat kenties jokaista lapsen vanhempaa jossain muodossa sekä ajattelun, että arjen käytäntöjen tasolla. Nuoren yksinhuoltajaäidin asema palvelujärjestelmässä voi olla ikänsä, sukupuolensa ja sosioekonomisen asemansa puolesta erityisellä tavalla ristiriitaisten paineiden alainen. Tämän sosiaalityön pro gradu –tutkielmani lähtökohtana ja tutkimushypoteesina oli, että nuori yksinhuoltajaäiti kohtaa voimakkaita ristiriitaisia odotuksia niin palvelujärjestelmässä asioidessaan, kuten myös epävirallisissa konteksteissa.

Poikkeavan äitiysidentiteetin rakentumista tutkineen Kirsi Nousiainen sanoin ”marginaaliset ilmiöt voivat kantaa kulttuurisia merkityksiä jopa selvemmin kuin normin mukaiset ilmiöt” (Nousiainen 2004, 10). Jos ja kun nuoren yksinhuoltajaäidin asemaa yhteiskunnassamme voidaan pitää marginaalisena, Nousiaista soveltaen juuri nuoren yksinhuoltajaäidin tilannetta ja kokemuksia tutkimalla voidaan saada erityistä tietoa, jolla on merkitystä palvelujärjestelmään, sekä yksilön selviytymiseen kuormittavissa elämäntilanteissa liittyvissä tarkasteluissa.

Riitta Granfeltin sanoin ”tutkija on osa sitä todellisuutta, jota hän tutkii ja hänen tapansa nähdä, ymmärtää ja sivuuttaa asioita on yhteydessä hänen henkilökohtaiseen biografiaansa ja teoreettis-metodologisiin lähtökohtiinsa” (Karvinen ym. 2000, 107). Kuten Granfelt (1998) tutkiessaan kodittomien naisten kokemusta, yritän päästä syvälle erityiseen ja löytää sitä kautta yleisempää, teoreettisesti kiinnostavaa ja erilaisia ihmisryhmiä koskettavaa. Tavoitteeni on tuottaa nuorten yksinhuoltajaäitien palvelujärjestelmän käyttökokemuksia tutkimalla tietoa, jota voi soveltaa niin sosiaalityön käytäntöjen, kuin muidenkin nuoria, yksinhuoltajia ja lapsiperheitä tukevien palvelujen kehittämisessä.

Tutkielmani empiirisenä aineistona on viiden nuoren yksinhuoltajaäidin puolistrukturoitu teemahaastattelu. Metodisesti pyrin laadullisen tutkimuksen perinteeseen kuuluvan kategoria-analyysin menetelmin vastaamaan siihen, miten alle 25-vuotias yksinhuoltajaäiti kokee tilanteensa, millaisia kokemuksia hänellä on

palvelujärjestelmän asiakkaana olosta ja vielä, miten sosiaalipalvelujärjestelmässä voitaisiin tehokkaammin auttaa nuorta yksinhuoltajaäitiä jaksamaan haastavassa elämäntilanteessaan. Tavoitteeni on myös nostaa esiin kysymyksiä ja hypoteeseja, joita olisi syytä tutkia jatkossa niin ikään laadullisin, mutta myös määrällisin menetelmin.

Aineiston analyysia taustoitan käsittelemällä aluksi yksinhuoltajuutta tutkimuskohteena sekä aktivointipolitiikkaa, jonka piiriin liittyvät pyrkimykset ja toimenpiteet kohdennetaan erityisesti nuoriin, alle 25-vuotiaisiin. Kolmannessa luvussa esitän tarkemmin tutkimusasetelmani, -kysymykseni ja -aineistoni, käsittelen arkoja aiheita koskevan haastattelutilanteen eettisiä kysymyksiä sekä valotan tutkielmassani hyödyntämiäni metodisia ratkaisuja, eli kategoria-analyysin sovelluksia.

Neljännessä luvussa ääneen pääsevät haastattelemani nuoret yksinhuoltajaäidit ja heidän kokemuksensa ristipaineesta elämäntilanteessaan. Viides luku käsittelee haastateltujen kokemuksia palvelujärjestelmän asiakkaana olosta, painopiste toimeentulotukeen ja Kelan etuuksiin liittyvissä kokemuksissa. Kuudennessa luvussa peilaan aineiston pohjalta tekemiäni havaintoja ja tulkintoja tutkimuskirjallisuuteen, minkä jälkeen esitän lopuksi pohdintani tutkimusprosessista, -tuloksista ja työn vaikutuksista.

Oma taustani tutkimuksen parissa on filosofian alalta. Tutkin filosofian pro gradu – työssäni käsityksiä postmodernista estetisoituneesta todellisuudesta, etiikan ja estetiikan suhteesta siinä kontekstissa ja sitä edeltäneessä Nietzschen ajattelussa (Jalonen 2004). Jo filosofian tutkimustyössäni olin kiinnostunut kokemukseen pohjaavista merkityssisällöistä, jotka olivat analyysini kohteena. Tutkimustehtävääni on motivoinut myös omat kokemukseni niistä ristiriitaisista ja moninaisista henkisistä sekä taloudellisista paineista, joita työelämään pyrkivät ja opiskelevat pienten lasten vanhemmat saattavat kokea.

Tämä sosiaalityön pro gradu – tutkielmani kytkeytyy Köyhyys kuntatyön haasteena – tutkimushankkeeseen, jossa suoritin sosiaalityön syventävien opintojen harjoittelun tutkimusapulaisena. Haastateltavien hakuun tarkoitetun ilmoituksen (ks. liite 1) sanoin ”tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia taloudellisia toimeentuloon liittyviä

vaikeuksia kohdataan ja miten kaupungin tarjoamia palveluja tulisi kehittää vastaamaan niihin nykyistä paremmin”. Päätehtävänäni hankkeessa oli vähävaraiseksi itsensä kokevien yksinhuoltajaäitien haastattelu ja äänitettyjen haastattelujen litterointi. Kunnallissalan kehittämissäätiön rahoittaman tutkimushankkeen loppuraportti *Köyhä byrokratian rattaissa* julkaistiin kesällä 2011 (Roivainen, Ylinen & Heinonen 2011).

2 YKSINHUOLTAJUUS TUTKIMUSKOHTENA

2.1 Yksinhuoltajuus yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa

Artikkelissaan Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen Minna Rantalaiho (2009) jäsentelee esiin yksinhuoltajan sosiaalisen kategorian muutosta etenkin yksinhuoltajan ja yhteiskunnan (valtion) välisen suhteen näkökulmasta. Sosiaalisen kategorian käsitteellä Rantalaiho viittaa yksinhuoltajan eri yhteyksissä saamiin asemiin ja identiteetteihin (Hakovirta 2006, 23).

1900-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa avioliiton ulkopuoliseen äitiyteen suhtauduttiin negatiivisella varauksella ja sukupuolimoraalin näkökulmasta. Aviottomien äitien alhainen sosiaalinen asema saatettiin Kirsti Kurki-Suonion (1999) mukaan oikeuttaa syyttämällä siitä naisten norminvastaisuutta. Avioton äiti rinnastettiin äiteihin, jotka olivat syyllisiä avioeroon. Moraalittomana pidetyn äidin yhteiskunnalliset oikeudet voitiin alistaa erityiseen harkintaan. (Kurki-Suonio 1999, 389–390.) Pohjoismaissa naisten oikeuksia ajavat ryhmittymät kuitenkin puuttuivat yksinhuoltajakysymykseen virittäen keskustelua ja tehden työtä aviottomien lasten ja äitien aseman parantamiseksi. Myös Suomessa toimi naisasia-aktivisteja ja filantrooppisia liikkeitä yksinhuoltajaperheiden tueksi. (Rantalaiho 2009, 21–22.)

Perhepolitiikka nähtiin Suomessa suhteellisen varhain osana sosiaalipolitiikkaa, mutta perhepolitiikan päämääristä ja keinoista oltiin erimielisiä. Valtaa pitävät eli keski- ja yläluokan edustajat suhtautuivat aviottomaan äitiyteen ennen muuta sukupuolimoraalisena ongelmana. Yksinhuoltajaäitien perheiden köyhyysriski tunnistettiin, mutta porvaristo ei kantanut huolta ensisijaisesti yksinhuoltajaäitien lasten hyvinvoinnista, vaan heikkojen kasvuolosuhteiden yhteiskunnallisista seurauksista. Käytännössä tämä huoli näkyi siten, että kansalaissodan jälkeen leskeksi jääneet naiset jaettiin luokkataustansa mukaan ”punaisiin” ja ”valkoisiin”, minkä jälkeen punalesken lapsi saatettiin erottaa äidistään, tai ainakin ehdollistaa perheen

saama materiaallinen apu äidin kasvatuskyvyn, moraalin ja siveellisyyden kontrolloinnilla. (Emt., 22, Pulma 1987; Satka 1994; 1995.)

Rantalaiahon mukaan 1900-luvun alun yksinhuoltajuudesta muodostuu ristiriitainen kuva, sillä vaikka avioton äitiys oli suomalaisessa agraariyhteiskunnassa vakava häpeä, oli se toisaalta myös hiljaa hyväksytty tosiasia (Rantalaio 2009, 23; Pulma 1987; Satka 1995; Kurki-Suonio 1999). Suomen historiallinen tilanne vaikutti käsityksiin yksinhuoltajista ja lapsista: jokainen lapsi nähtiin arvokkaana nuorena kansallisvaltiossa, mutta toimeentulon hankkiakseen yksinhuoltaja saattoi joutua turvautumaan kohtalokkaisiin lapsenhoitoratkaisuihin (Rantalaio 2009, 23; Pulma 1987).

Vaikka syntyvyyden alenemisesta muodostui kansallinen kriisi 1930-luvulla, perhepoliittinen puhe keskittyi myös ”ei-toivotun” syntyvyyden hillitsemiseen abortein, sterilisaatioin ja syntyvyydensäännöstelyn keinoin. Väestönkasvua kun lähinnä tapahtui kansalaissodassa traumatisoituneen työväenluokan keskuudessa. (Rantalaio 1999, 24; Sulkunen 1089, 122–125.) Vähävaraisten naisten äitiyttä alettiin tukea väestöpoliittisessa hengessä, kun vuoden 1937 valtiopäivillä hyväksyttiin yksimielisesti laki äitiysavustuksesta (322/37), jonka saamisen ehtona oli neuvonnan vastaanottaminen (Rantalaio 1999, 24, Nätkin 1997). Vähävarainen äiti saattoi saada tuen siviilisäädystään riippumatta, mikä oli parannus yksinhuoltajien asemaan maassamme (Rantalaio 2009, 24–25).

Rantalaio nostaa esiin kysymyksen, erottuuko yksinhuoltajan asemaa suomalaisessa perhepolitiikassa eri aikakausina käsittelevistä tarkasteluista selkeämpänä muutos vai jatkuvuus: onko esimerkiksi tarpeen ja moraalin käsitteiden (Hakovirta 2007, 69) vuoropuhelu sittenkään kokonaan päättynyt? Suuria muutoksia on tapahtunut yksinhuoltajaksi tulemisen reiteissä. 1900-luvun alussa yksinhuoltaja oli yleensä leski tai saanut aviottoman lapsen. Nykyisin yksinhuoltajuutta ei enää nimetä au-äitiydeksi. 2000-luvulla yksinhuoltaja on tyypillisimmin eronnut avio- tai avoliitosta. Suurin muutos liittyy äidin valinnan rooliin yksinhuoltajuuden suhteen: nykyisin yksinhuoltajuus voi olla tietoinen ja haluttu valinta ja lapsen voi myös adoptoida yksin. (Rantalaio 2009, 43.)

Tästä huolimatta Rantalaihon mukaan osa yksinhuoltajuuden sosiaaliseen kategoriaan liitettävistä merkityksistä, kuten sukupuoli, on muuttunut hyvin hitaasti: ” Yksinhuoltajan sosiaalinen kategoria ei pidä sisällään miehen toimijapositiona, eikä yksinhuoltajuus edelleenkään jäseny luontevasti isyytenä. Kulttuuriset jäsenyydet eivät ole haastaneet sitä konkreettista todellisuutta, jossa yksinhuoltaja on lähes poikkeuksetta lapsen äiti. (Rantalaiho 2009, 42, 43.) Naisten osuus yksinhuoltajista olikin 2000-luvun alussa Suomessa 88 prosenttia (Hakovirta 2006, 23–30).

On myös kiinnostavaa huomata, miten yksinhuoltajuuden tarkastelu tuo esille perhettä jäsentävään ajatteluun juurtuneita käsityksiä sukupuolirooleista. 1990-luvun perhepoliittisia uudistuksia (perhetukiudistus, elatusurva) ohjasi selvästi sukupuolittunut ymmärrys perhehuoltajuudesta, joka mukaan mies on ensisijaisesti perheenelättäjä.” Suomalaisessa perhepolitiikassa ei olla koskaan kehitetty muita erityisiä tuen muotoja yksinhuoltajille, kuin puuttuvan elatusavun paikkaaminen ja korotettu lapsilisä. (Rantalaiho 2009, 42, 43.)

1960- ja 1970-luvuilla aiemmin yksinhuoltajien sosiaalista kategoriaa dominoinut yhteiskunnallinen äitien (moraalinen) kontrolli lieveni ja kohdistui ensisijaisesti lapsen elättäjään. 1980-luvulla vahvistui sukupuolten kesken jaetun hoivan ihanne myös vanhempien eron jälkeen. 2000-luvulla yleistyneessä lapsilähtöisessä diskurssissa jaettua vanhemmuutta pyritään tulemaan lapsen edun toteutumisen nimissä, mutta läheskään aina jaetun vanhemmuuden ideaali ei toteudu käytännössä perheiden arjessa. Vaikka isyys on jo pitkään ollut näkyvästi esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa, etävanhemman isyydestä puhuttaessa keskitytään ennen muuta lapsen ja isän väliseen suhteeseen, eikä vanhempien keskinäisen vastuun jakamiseen lapsiperhearjen pyörittämisestä. (Rantalaiho 2009, 45.)

Suvi Krokin sanoin perheen ongelmat nähdään yksinhuoltajuudesta johtuviksi, kun yksinhuoltajat määrittellään helposti yhteen kategoriaan, jolloin heidän koko elämänsä katsotaan yksinhuoltajuuden läpi (May 2001, 67) Vaikka yksinhuoltajat itse eivät kokisi yksinhuoltajuutta omassa elämässään merkittävänä identiteetin rakentajana tai olemisen tapana, yksinhuoltajuus näyttäytyy ulkopuolelle perhemuotona, johon heidän tulee antaa selitys etenkin lähiympäristölle. Krokin

mukaan yksinhuoltajanaiset haluavat selittämällä antaa oikeutuksen omalle perhemuodolleen. (Krok 2009, 89.)

Rantalaihon mukaan 2000-luvun alussa yksinhuoltajan sosiaalinen kategoria pitää sisällään monia keskenäänkin ristiriitaisia kuvauksia ja määrittelyjä. Myös eri etuuskien kohdalla yksinhuoltajuudelle on erilaisia sisältöjä. Näin ollen voidaan päätellä, että poliittinen tahto on haluta pitää kiinni yksinhuoltajan sosiaalisesta kategoriasta sen sijaan, että konkreettisesti tuettaisiin jaettua vanhemmuutta ja mahdollistettaisiin perhepoliittisten etuuskien jakaminen silloin, kun vanhemmat asuvat erillään, mutta käytännössä jakavat lapsen hoitovastuun. (Hakovirta & Rantalaiho 2009.)

Suomessa perhevapaoikeudet voidaan helposti tulkita yksinhuoltajia syrjiviksi, koska esimerkiksi osa-aikaiseen vanhempainvapaaseen ei yksinhuoltaja ole oikeutettu (Rantalaiho 2003; Haataja 2004). Tämä huomioon ottaen se suuri huoli, jota yhteiskunnassamme on kannettu 1990-luvulta alkaen työn ja perheen yhteensovittamisesta, ei ole tunnistanut yksinhuoltajien mahdollisuuksien korostuvaa rajoittumista. (Kröger 2005; Hakovirta 2006.) (Rantalaiho 2009, 45.)

2.2 Yksinhuoltajaperheiden olosuhteet tutkittuna ja vertailtuna eri maissa

Valtaosa yksinhuoltajuutta käsittelevistä tutkimusteksteistä niin Suomesta kuin ulkomailtakin keskittyvät yksinhuoltajaperheiden toimeentuloon liittyviin kysymyksiin tai siihen, onko yksinhuoltajuus riski perheelle, vanhemmuudelle ja lasten hyvinvoinnille (esim. Haataja 2009; Broberg & Tähtinen 2009). Nykyisin yksinhuoltajuuteen liitetään kuitenkin aiempaa enemmän positiivisiakin merkityksiä ja yksinhuoltajuudessa tilanteena voidaan nähdä ennemminkin mahdollisuuksia kuin riskejä. Näitä positiivisia mahdollisuuksia ovat esimerkiksi mahdollisuus keskittyä lapsiin ja painottaa kasvatuksessa omia näkemyksiään – yksinhuoltajat kokevatkin myös perheen sopeutumiskyvyn lisääntyneen, sisäisen vuorovaikutuksen parantuneen ja ongelmanratkaisun helpottuneen yksinhuoltajuuden myötä. (Emt, 157, 161; esim. Morrison 1995).

Tutkimusten mukaan yksi suurimmista – ellei suurin - yksinhuoltajuuteen liittyvistä ongelmista ja riskeistä liittyy niukkoihin taloudellisiin resursseihin ja köyhyys heijastuu sekä lasten että vanhempien hyvinvointiin (Demo 1992; McLanahan & Sanderfut 1994, 91; Daniel & Ivatts 1998; Tsushima & Gecas 2001; Broberg & Tähtinen 2009). On selviö, että taloudelliset paineet vaikuttavat herkästi kielteisesti kokemukseen perheen toimivuudesta ja vanhemmuudesta ylipäättäen. Tutkimuksissa on esitetty, että taloudelliset ongelmat heijastuisivat vanhemmuuteen enemmän yksinhuoltajaperheessä, kuin kahden huoltajan perheessä (Leinonen & Solantaus & Punamäki 2003).

Yksinhuoltajien vanhemmuutta koskevissa tutkimuksissa tulisi Brobergin ja Tähtisen (2009) mukaan ottaa jatkossa huomioon se, että yksinhuoltajien tilanteet voivat poiketa huomattavasti toisistaan. Näin ollen perheen arkielämään vaikuttavia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä ei pitäisi sivuuttaa ja kohdella yksinhuoltajia yhtenä ryhmänä. He peräänkuuluttavat tutkimusta, jossa yksinhuoltajuuteen tyypillisesti liitettävän ”huolipuheen” sijaan keskityttäisiin yksinhuoltajaperhettä suojaaviin tekijöihin (Broberg & Tähtinen 2009, 169).

On esitetty, että yksinhuoltajaäitejä voidaan pitää eräänlaisena indikaattorina yhteiskunnan sukupuolitettujen sosiaalisten oikeuksien toteutumisesta (Hobson 1994). Eri hoivamalleissa yksinhuoltajan asema ja tulonlähteet muodostuvat erilaisiksi. Jos lasten hoitovastuuseen liittyvät tulonsiirrot ovat riittävän korkeat, yksinhuoltajaäidit voivat saada riittävän tulotason niiden ansiosta ja keskittyä lastensa hoitamiseen kotona. Osassa malleista taas työmarkkinoille osallistuminen näyttäytyy yksinhuoltajalle välttämättömyytenä perheen taloudellisen toimeentulon turvaamiseksi. (Strell & Duncan 2001.)

Christian Kullbergin (2004) ruotsalaisten sosiaalityöntekijöiden asenteita käsittelevä kyselytutkimus osoittaa, että yksinhuoltajan sukupuoli voi vaikuttaa heteronormatiivisesti saatuun sosiaalityön palveluun. Ensinnäkin jos yksinhuoltajaisällä on saman tyyppisiä ongelmia kuin yksinhuoltajaäidillä, kuten mielenterveysongelma, sosiaalityöntekijät arvioivat isän ongelmat vakavammiksi. Toiseksi, työntekijät katsoivat yksinhuoltajaäidin ansaitsevan avun enemmän kuin

yksinhuoltajaisän, jota pidettiin äitiä enemmän itse vastuussa tilanteestaan. Kolmanneksi, tarjottu avun muoto heijasteli perinteisiä sukupuolinormeja: yksinhuoltajaäitiä pyrittiin tukemaan enemmän psykososiaalisesti ja taloudellisesti, kun taas isien ongelmista puututtiin eniten palkkatyöhön ja työttömyyteen liittyviin pulmiin. Isiä siis tuettiin enemmän työn saannissa ja autolainan maksussa kuin äitejä. (Kullberg 2004.)

Itävallan hyvinvointimallia koskevan tapaustutkimuksen mukaan yksinhuoltajan ja naimisissa olevan naisen asema on sikäli erilainen, että siinä yksinhuoltaja asemoidaan kodin ulkopuolisesta palkkatyöstä elannon hankkivan vanhemman malliin, puolisoäiti taas lapsenhoidosta sosiaalista palkkaa nauttivan äidin malliin (Emt.) Myös kanadalaisessa hoivamallissa on nähtävissä samantyyppisiä piirteitä. Amber Gazson mukaan jos äiti asuu miespuolison kanssa, äidin kotona suorittamaa hoivatyötä pidetään sopivana ja tarkoituksenmukaisena ja puolisoa voidaan patistaa palkkatyöhön. (Gazso 2007.)

Martha Ozawan (2004) mukaan amerikkalainen sosiaalipolitiikka rakentuu yhä oletukselle, että perheiden ja yksilöiden köyhyys on pitkälti itse aiheutettua. Näin siitä huolimatta, että sekä taloudelliset että sosiaaliset olosuhteet ovat merkittävästi muuttuneet. Hän käsittelee eroja amerikkalaisen ja ruotsalaisen perhe-etuuksia koskevien mallien eroja. Ozawan mukaan nämä mallit voidaan nähdä toistensa vastakohtina, sillä on kyseenalaista, voidaanko ensin mainitussa valtiossa nähdä olevan lainkaan perhepolitiikkaa, kun taas jälkimmäistä valtiota voidaan pitää hyvinvointivaltion kehityksen johtotähtenä. Amerikkalaisessa mallissa yksinhuoltajanaisten köyhyys nähdään johtuvan siitä, että he ovat epäonnistuneet luomaan tai ylläpitämään oikeaoppista perhemuotoa, johon kuuluu olennaisesti mieselättäjä. Näin ollen ei ole tunnustettu tarvetta erityisille yksinhuoltajanaistille tarkoitettujen etuuksien ja palveluiden kehittämiseksi. (Ozawa 2004.)

Ruotsissa sosiaalipolitiikan ja –etuuksien taustalla vaikuttaa ajattelutapa, jossa lapsen vanhempi nähdään yksilönä, eikä oletetun tai ideaalin perheyksikön osasena. Ruotsalaisen hyvinvointivaltion tarjoamien taloudellisten perhe-etuuksien ja lasten kattavan päivähoitojärjestelmän ansiosta naisten – myös yksinhuoltajien – työllisyysaste on verrattain erittäin korkea, kun taas amerikkalaisäideille lapsen saanti

merkitsee usein jättäytymistä kokonaan pois työelämästä, sillä saatavilla ei ole riittävän edullista lasten päivähoitoa, eikä säännöllistä tuloa tai tukea vanhemman (äidin) kotonaoloajalle, kun lapsi on pieni. (Emt.) Saatavilla olevan päivähoiton laatu voi myös olla niin kyseenalainen, että yksinhuoltajaäiti jää kotiin (DeBord ym. 2000). Niin yksinhuoltajaäiti priorisoi lasten turvallisuuden taloudellisen tilanteen kohentamisen edelle.

Sosiaaliturvan ja -avustusten varassa elävien kanadalaisten yksinhuoltajaäitien kokemuksia tutkineen Amber Gazson mukaan tasapainottelu työssäkäyntiin liittyvien odotusten ja lapsista huolehtimiseen liittyvien velvollisuuksien välillä aiheuttaa ristiriitoja ja kuormittumista kummallakin elämän osa-alueella. Huomattavaa on se, että koetut jännitteet ja kuormittumisen kokemukset ovat saman tyyppisiä huolimatta siitä, onko yksinhuoltajaäiti työelämässä, vai kohdistuuko häneen viranomaistaholta työllistämisedotuksia ja -pakotteita. Sosiaaliturvaetuuksien varassa elävien työllistämisyrittämysten taustalla vaikuttaa 1980-luvulta saakka jalansijaa kasvattanut uusliberalismin ideologia, jonka poliittisina strategioina ovat muun muassa etuuksien saamisen ehtojen kiristyminen ja rajoittaminen erilaisin työelämään aktivoivien pakko- ja valvontakeinoin (Gazso 2007.)

2.3 Aktivointipolitiikka ilmiönä ja nuoret yksinhuoltajaäidit aktivoinnin kohteena

Aktivointipolitiikan voi nähdä nyky-yhteiskuntamme tarjoamana vastauksena ja täsmähoitona köyhyyteen. Yhdysvalloista 1980-luvulta peräisin olevat aktivointi-ideat rantautuivat Suomeen 1990-luvun puolivälissä ja ovat siitä lähtien ankkuroituneet sosiaalipolitiikan kehitykseen maassamme. Aktivointia voidaan luonnehtia myös kansainvälisen hyvinvointipolitiikan muoti-ilmiöksi 1990-luvun alusta alkaen. Aktivoinnissa on kyse siitä, että sosiaaliturvaan liitettyjä velvollisuuksia ja työhön aktivoivia ehtoja korostetaan. Sen myötä oikeus sosiaaliturvaan kytkeytyy aikaisempaa enemmän velvollisuuksiin, aktivoiviin toimenpiteisiin osallistumiseen ja kansalaisen ja viranomaisten kanssa tehtäviin sopimuksiin. (Keskitalo 2008.)

Aktivointipolitiikan voi nähdä kohdistuvan kaikkein voimallisimmin nuoriin, mikä käy selvästi ilmi työmarkkinatuen erityisistä työvoimapolitiittisista rajoituksista (Työttömyysturvalaki 8. luku, 2§). Liittyykö tämä mitenkään siihen, että mitä yksinhuoltajien köyhyyteen tulee, tutkimuksen mukaan äidin nuori ikä merkitsee alentunutta köyhyysriskiä, mikä havaintona voi yllättää (Forssén & Ritakallio 2009, 89). Joka tapauksessa Matilda Wrede-Jäntin väitöskirjan mukaan nuorten elämäntilanne ja tavoitteet jätetään huomiotta aktivointipolitiikassa (Wrede-Jäntti 2010).

Toisin kuin kotimaisissa, yksinhuoltajaäitien asemaa aktivointipolitiikassa on käsitelty runsaastikin ulkomaisissa julkaisuissa. Pohjoismaisena esimerkkinä mainittakoon ensiksi Marguerite G. Rosenthalin (1994) *Single Mothers in Sweden: Work and Welfare in the Welfare State*, jossa hän vertailee ruotsalaista ja amerikkalaista palvelu- ja etuusjärjestelmää, joista jälkimmäisessä korostuu aktivointipoliittinen pyrkimys saattaa köyhät yksinhuoltajaäidit työmarkkinoille ja sitä kautta pois julkisrahoitteisen sosiaaliavun piiristä. Rosenthalin mukaan ruotsalaiset yksinhuoltajaäidit lapsineen ovat taloudellisesti keskimäärin huonommassa asemassa muuhun väestöön verrattuna, mutta tulonsiirtojen ja sosiaaliavun ansiosta he eivät elä köyhyyden vuoksi kurjuudessa, kuten vastaavassa tilanteessa olevat Yhdysvalloissa, jossa lapsiköyhyys on monin verroin yleisempi ja seurauksiltaan vakavampi ilmiö kuin Ruotsissa.

Rosenthalin mukaan Ruotsin mallissa työ ja sosiaaliavun yhdistyvät tavalla, joka tarjoaa minimaalisen mutta riittävän elintason (minimum but decent standard of living). Hän toteaa, ettei Ruotsin malli olisi sellaisenaan sovellettavissa USA:ssa, jossa individualismilla ja omin avuin pärjäämiseen perustuvalla ideologialla on pitkät perinteet, mutta köyhien amerikkalaisten hyvinvoinnin kannalta suotavaa olisi ainakin verotusrakenteen tarkistaminen ennen muuta kotitalouksien, eikä maan puolustusvoimien edun mukaiseksi. (Rosenthal 1994.)

Artikkelissaan *Understanding a Work-Family Fit for Single Parents Moving from Welfare To Work* Karen DeBord, Rebekah Fanning Canu ja Jennifer Kerpelman (2000) tutkivat sosiaaliavun varasta työelämään siirtyvien, ”Work First”- ohjelmaan osallistuneiden yksinhuoltajaäitien kokemuksia Yhdysvalloissa, Pohjois-Carolinassa. He käyttävät Tengin ja Pittmanin (1996) mallia työn ja perheen yhteensovittamisesta

tutkimuksensa teoreettisena pohjana. Mallissa on eritelty muun muassa niitä vaatimuksia, joita äiteihin voi kohdistua työn, perheen ja yhteiskunnan taholta sekä voimavaroja, joita äideillä voi käytössään olla.

DeBordin, Canun ja Kerpelmanin (2000) mukaan vähävaraiset yksinhuoltajaäidit kärsivät usein sekä köyhyydestä, että vaikeuksista työn ja perheen vaatimusten yhteensovittamisessa, kun työstä saatu palkka on matala, lasten päivähoidon kustannukset liian korkeat tai hoidon laatu kyseenalainen, eikä äiti saa riittävästi tai lainkaan elatusapua lapsista. Tutkimuksen mukaan yksinhuoltajaäitien työelämään siirtymistä haittaa tyypillisesti myös se, että koska heillä ei ole varaa hankkia ainakaan kunnollista autoa, eikä julkinen liikenne useinkaan vastaa heidän tarpeeseensa, on heillä vaikeuksia ylipäättään päästä työpaikalle ajoissa, tai kuljettaa lapsia hoitopaikkaan. Merkittävänä työkykyä alentavina tekijöinä näyttäytyivät myös työnantajan joustamattomuus, sekä naisten tuntema jatkuva huoli siitä, että joku perheestä sairastuu tilanteessa, jossa heillä ei ole sairausvakuutusta. (DeBord ym. 2000.)

Sandra L. Barnesin (2008) yhdysvaltalaisen tapaustutkimuksen mukaan työssäkäyvä yksinhuoltajaäiti joutuu usein tekemään vaikeita valintoja yrittäessään sovittaa yhteen palkkatyö, perhe ja sosiaalipalvelut. Barnes valottaa tutkimuksessaan muun muassa sitä, miten yhteiskunnan rakenteisiin liittyvät voimat kuten instituutiot ja ideologiat vaikuttavat yksilön – tässä tapauksessa valkoisen vähävaraisen yksinhuoltajaäidin – jokapäiväiseen elämään. Barnes käsittelee myös rasismia ja nostaa esiin tärkeän huomion köyhyyden suhteellisesta keskittymisestä naisiin ja lapsiin.

Yhdysvalloissa toteutetuissa köyhien yksinhuoltajaäitien työllistymisohjelmissä ei ole Barnesin mukaan otettu huomioon äitien perheiden elämän kokonaistilannetta, kuten tarvetta asianmukaiseen lastenhoitopalveluun, autoon ja terveydenhuoltoon. Jotta köyhien yksinhuoltajaäitien ja heidän lastensa elämänlaatu kohenisi, edellä mainittujen lisäksi heillä olisi tarvetta myös ainakin saada lisätietoa sosiaalipalveluista, tukea kouluttautumiseen, apua lakiasioissa ja kohtuuhintainen riittävän laadukas asunto. Myöskin niin yksinkertainen asia kuin edes hieman parempi palkka vaikuttaisi merkittävästi heidän elämänlaatuunsa, sillä muuten kokopäivätyökään ei nosta yksinhuoltajaäitiä köyhyydestä. (Barnes 2008.)

Teiniäitejä uusliberalistisessa kontekstissa, johon aktivointipolitiikka oleellisesti kuuluu, tarkastelee diskurssianalyttisesti Iara Lessa (2006) tekstissään *Discursive Struggles Within Social Welfare: Restaging Teen Motherhood*. Hän pohjaa analyysinsä siihen väistämättömään vastakkainasetteluun, jonka yksinhuoltajaäiti kohtaa universaaliin palkkatyöntekijyyteen perustuvassa yhteiskuntajärjestelmässä. Lessan tutkimuskohteena oli Kanadassa köyhille teiniäideille monentyyppistä apua tarjoava feministinen organisaatio Jessie's Centre for Teenagers. Vastoin perinteisiä negatiivisia ja leimaavia käsityksiä nuorille äideille on pyritty organisaatiossa tuottamaan uutta identiteettiä vastuullisena nuorena naisena ja äitinä, joka ansaitsee mahdollisuuden hyvään elämään. Organisaatio on pyrkinyt työskentelemään nuorten kanssa voimaannuttavalla otteella, jossa korostuu asiakkaan oikeudet, täysivaltaisen kansalaisuuden vahvistaminen ja positiivisten voimavarojen löytäminen. (Lessa 2006.)

Nuorten vähävaraisten yksinhuoltajaäitien, jotka saavat tai eivät saa sosiaaliapua, elämänkulkuja myöhemmän avioitumisen ja taloudellisen aseman suhteen vertailevan amerikkalaistutkimuksen mukaan nuoruudenaikainen ansiotaso ja työllisyysaste vaikuttavat tulevaisuuden sosioekonomiseen asemaan, sosiaaliavun saaminen taas ei. Avustuksia saavan köyhän nuoren yksinhuoltajan ansiotaso on korkeampi kuin niitä ilman sinnittelevän. Tutkimus pyrkii näin osoittamaan, ettei nuorilla sosiaaliapua saavilla yksinhuoltajilla synny Yhdysvalloissa usein oletettua pitkäaikaista ja passivoivaa riippuvuutta avustuksista, vaan sosiaaliavun tarjoama apu köyhyyteen päinvastoin ennakoitua toivotun elämänkulun toteutumista. (Vartanian & McNamara 2004.)

Vallitsevaa aktivointipolitiikkaa kritisoivana voidaan pitää Cynthia Isenhourin ja Beth L. Goldsteinin (2008) tutkimusta kentuckyalaisista sosiaalityön asiakasohjaajista, jotka vastustivat yksioikoista yksinhuoltajaäitien työllistämisideologiaa. Kolmivuotinen etnografia kyseisistä Case managereista osoitti, että kun monilla heistä oli omakohtaisia kokemuksia huono-osaisuudesta ja yksinhuoltajuudesta, he peräänkuuluttivat alistavien yhteiskuntarakenteiden vastustamista ja kaikkien kansalaisten oikeuksien turvaamiseen perustuvaa hyvinvointijärjestelmää. He eivät pitäneet kovaan työhön aktivoitumista ainoa avaimena pois köyhyydestä, vaan terveys, koulutus, turvallisuus ja mahdollisuudet elämässä ylipäätään olivat heidän näkemyksensä mukaan ratkaisevan tärkeitä. (Isenhour & Golstein 2008.)

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimuskysymys ja -aineisto

Suomalaisessa tutkimuksessa kysymykset, joihin pro gradu – tutkielmassani keskityn, on tähän saakka jäänyt suhteellisen vähälle huomiolle. Teiniäitiyteen ja nuoriin yksinhuoltajiin liittyvää problematiikkaa on maassamme tutkittu hyvin vähän. Suvi Krokin (2009) väitöskirjassa *Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä – yksinhuoltajia marginaalissa* tarkastellaan lähiössä asuvien vähävaraisten yksinhuoltajaäitien arkea ja arvoja kvalitatiivisin metodein. Köyhyyskokemusta kvalitatiivisen aineiston pohjalta on tutkinut myös Tyyne Hakkarainen (2010), jonka sosiaalipolitiikan pro gradu – työnsä *Avun saamisen kokemuksia köyhyysaiheiseen kirjoituskilpailuun osallistuneiden elämäntarinoissa* käsittelee muun muassa vähävaraisen asiakkaan ja palvelujärjestelmän kohtaamista asiakkaan kokemuksen näkökulmasta.

Muista tutkimukseni teemaa sivuavista ajankohtaisista julkaisuista mainittakoon tässä Mia Hakovirran (2006) *Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat*, Katja Forssénin, Anita Haatajan ja Mia Hakovirran (2009) toimittama *Yksinhuoltajuus Suomessa*, Minna Kelhän (2008) *Äitiys, luokka ja ikä*, Kristiina Bergin (2009) *Äitiys kulttuurisina odotuksina* sekä Matilda Carslonin (2009) pro gradu – tutkielma *Tarinoita yksinasuvien naisten köyhyydestä. Koettu köyhyys marginalisaation kautta tulkittuna*.

Vaikka teiniäitikysymystä ei ole pidetty Pohjoismaissa tutkimuksellisesti relevanttina näkökulmana (esim. Rosenthal 1994) on mahdollista, että ilmiön merkitys on kasvanut 2000-luvun uusliberalistisessa kontekstissa ja ainakin lastensuojelutyössä olen havainnut teiniäitiyteen liittyvien kysymysten olevan arkipäivää. En silti etsinyt haastateltavia varta vasten lastensuojelun asiakkaiden joukosta, koska tutkimuskysymykseni ja –kohteeni ei suoraan liity lastensuojeluun, vaan ennemminkin yhteiskunnan tarjoamiin, lastensuojelun tarvetta ennaltaehkäiseviin palveluihin.

Työni tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin: 1) miten alle 25-vuotias yksinhuoltajaäiti kokee tilanteensa ja tarkemmin, kokeeko hän tilanteensa ristipaineiseksi ja jos kyllä, voisiko vallitseva aktivointipolitiikka liittyä kokemukseen 2) millaisia kokemuksia nuorella yksinhuoltajaäidillä on siitä, miten palvelujärjestelmä vastaa hänen tarpeisiinsa ja 3) miten sosiaalipalvelujärjestelmässä voitaisiin tehokkaammin auttaa nuorta yksinhuoltajaäitiä jaksamaan haastavassa elämäntilanteessaan. Tavoitteeni on myös nostaa esiin uusia relevantteja kysymyksiä tai hypoteeseja, joita olisi syytä tutkia jatkossa sekä laadullisin että määrällisin menetelmin.

Pyrin tavoittamaan tutkimukseen mahdollisimman nuoria äitejä. Haastateltavien yläikärajaksi asetin 24 vuotta, koska aktivointipoliittiset toimenpiteet kohdistuvat erityisesti alle 25-vuotiaisiin nuoriin, joilla ei ole ammatillista tutkintoa. Jo tutkimusprojektin alkuvaiheessa alkoi myös vaikuttaa siltä, että vielä nuorempia, kuten alle 20-vuotiaita yksinhuoltajaäitejä olisi lähes mahdotonta tavoittaa tutkimushaastatteluun, joten asetin ikärajan hieman ylemmäs, kuin ensi alkuun oli tarkoitus.

Aineistoni on osittain yhteneväinen Köyhyys kuntatyön haasteena – hankkeeseen keräämäni aineiston kanssa. Hankkeessa työskennellessäni etsin ja haastattelin kaiken ikäisiä vähävaraisia Tamperelaisia yksinhuoltajaäitejä. Olisi voinut olettaa, että marginaaliseenkin ryhmään kuuluvien haastateltavien löytämistä helpottaa huomattavasti se, että pyrin tavoittamaan heitä yhteistyössä Tampereen kaupungin tietotuotanto- ja laadunarviointiyksikön, sosiaali- ja terveystalveluiden, sekä alueella toimivien järjestöjen ja seurakunnan kanssa. Näin ei kuitenkaan ollut, enkä löytänyt haastatteluun riittävän montaa Tampereella asuvaa nuorta yksinhuoltajaäitiä, vaan jouduin laajentamaan aluetta Tampereen ympäristökuntiin, joista sosiaalitoimen työntekijöiden avulla tavoitin puuttuvan määrän haastatteluun suostuvaisia nuoria yksinhuoltajaäitejä.

Koko tutkimustiimimme ihmetteli sitä, miten vaikeaa oli löytää haastateltavaksi alle 25-vuotiaita yksinhuoltajaäitejä. Sitä vanhempia haastateltavia tavoitimme nopeasti ja riittävästi lehti-ilmoituksella ja myös siten, että haastatteluun osallistunut puhui mukaan jonkun kohderyhmään kuuluvan tuttavansa. Näin ollen sekin on yksi

tutkimustyön tulos, että nuoret yksinhuoltajat on kovin vaikeasti tavoitettava kohderyhmä jopa Tampereen kokoisessa kaupungissa.

Kiinnostava, joskin harmillinen tosiasia on se, että ainuttakaan Tampereella asuvaa yksinhuoltajaäitiä emme saaneet haastatteluun minkään palvelujärjestelmän edustajan kautta, vaikka tutkimuksesta informoitiin ja pyyntöjä välitettiin jopa useampaan otteeseen esimerkiksi kaikkiin kaupungin neuvoloihin, päiväkoteihin, sosiaalityön toimipaikkoihin, lapsiperhetyötä tekeville järjestötoimijoille ja seurakunnan diakoniatyöhön. Henkilökohtaisesti tavoittamieni sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten suhtautuminen tutkimushankkeeseen oli vaihtelevaa. Positiivisen palautteen ja yhteistyöhalukkuuden ilmaisemisen käänköpuolena sain kuulla ”tutkimusväsymyksestä”, kyllästymisestä alati sähköpostiin ilmestyviin tutkimuksia koskeviin avunpyyntöihin tilanteessa, jossa työntekijä kokee kaiken kapasiteettinsa kuluvan perustyön hoitamiseen.

Haastattelin siis tätä pro gradu – tutkielmaani varten viittä alle 25-vuotiasta yksinhuoltajaäitiä. Haastatteluista neljä on tehty syksyllä 2010 ja yksi alkuvuodesta 2011. Haastattelupaikkoina toimivat Tampereen kaupungin ja yliopiston tarjoamat tilat, haastateltavan koti sekä kahvila Tampereen Tammelassa. Haastateltavien sekä heidän lastensa nimet on muutettu. Heistä kolme, Marjo, Sarita ja Iina, asuvat Tampereella, Sanna ja Petra Tampereen ympäryskunnissa. Haastattelut olivat löyhästi strukturoituja temahaastatteluja teemoina äitiys, yksinhuoltajuus, vähävaraisuus, palvelukokemukset ja omakohtaiset kokemukset vallitsevasta aktivointipolitiikasta. Yhden haastattelun kesto oli keskimäärin noin 60 minuuttia ja litteroituna haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 78 sivua.

Tutkimuksen onnistumisen kannalta hienolta tuntui se, kuinka avoimesti ja moniulotteisesti haastateltavat kertoivat elämästään. Haastattelijan rooli mietitytti minua sikäli, missä määrin on hyvä herättää luottamusta ja kenties lisätä avoimuutta kertomalla haastateltaville myös itsestään, kuten omasta elämäntilanteestaan ja mielipiteistään, mutta kuitenkin niin, ettei haastattelijan kommentit muokkaisi haastateltavien puhetta joksikin muuksi kuin mitä he aidosti asioista ajattelevat. Tätä ja eräitä muita tutkimuseettisiä kysymyksiä käsittelen seuraavaksi.

3.2 Eettinen kohtaaminen tutkimushaastattelutilanteessa

Elizabeth Harlow (2009) nostaa artikkelissaan havainnollistaen esiin joitakin niistä haasteista, joita herkkiä aiheita koskevassa tutkimusprosessissa saatetaan joutua kohtaamaan. Tutkimus, jota artikkeli käsittelee, toteutettiin Salfordin yliopistossa Isossa Britanniassa ja sen tarkoituksena oli arvioida valtionrahoitteen Teenage Pregnancy Reintegration Service – työn onnistumista asiakkaiden, eli alle 16-vuotiaana vanhemmaksi tulleiden kokemusten näkökulmasta. Herkkä aihe tässä on teiniraskaudet kerrottuina kokemuksina, nuorten äitien itsenä kertomana. Tutkijoiden tavoitteena oli rekrytoida haastattelijoiksi ja kanssatutkijoiksi nuoria palvelun käyttäjiä, mutta he havaitsivat, että erityisen herkkänä pidetyn aiheen ollessa kyseessä haastattelijoiden tulee olla koulutettuja ja kokeneita kohtaamaan emotionaalisesti haasteellisia tilanteita ja kyetä tukemaan haastateltavia tarvittaessa.

Omien haastattelukokemusteni perusteella olen Harlowin kanssa yhtä mieltä siitä, että haastattelun onnistumiseksi osallisten tulisi kyetä luomaan miellyttävä, luottamuksellinen ja myötäelävä ilmapiiri, sillä siinä epäonnistuminen johtaa helposti haastateltavan turvautumiseen erilaisiin puolustusstrategioihin, jolloin kerrottu kokemus ei tule jaetuksi. Haastattelutilanteissa saatoin hetkeksi tietoisesti irrottautua haastattelijan roolista vertaiseksi, naiseksi ja äidiksi, kun mieleeni tuli jokin arjessa merkityksellinen vinkki tai tiedonmurunen jaettavaksi.

Vaikken tehnyt haastatteluja feministisen haastattelun metodein, kuten esimerkiksi Suvi Krok (2009) keräsi yksinhuoltajaäitien haastatteluaineiston väitöskirjaansa Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä – yksinhuoltajia marginaalissa, tekemieni haastattelujen onnistumisen edellytyksenä tai ainakin edesauttajana oli varmasti se, että pyrin kertomaan ja antamaan itsestäni jotakin haastattelutilanteissa. Pyrin luomaan tietyllä epävirallisen tai tuttavallisen tunnelman, jonka myötä haastateltavalle voisi syntyä tilanteesta kokemus, että hän saattaa ja haluaa avoimesti kertoa elämästään vieraalle ihmiselle. Pyrin välttämään etenkin kuulustelunomaisen tunnelman syntymistä etenemällä mahdollisimman paljon haastateltavan ehdoilla. Käytännössä se tarkoitti sitä, että minimoin valmiiden kysymysten helposti mekaaniselta kalskahtavan käytön

ja haastattelurunkokin (ks. liite 2) toimi vain muistilistana, jota silmällä pitäen kaikki tutkittavat elämän osa-alueet tuli käydyksi läpi.

Juuri kuten kävi tässä tutkimuksessani, Harlow'n käsittelemään tutkimusprojektiin oli vaikea löytää viittä nuorta äitiä, jotka vapaaehtoisesti suostuisivat haastateltaviksi. Niin ikään teiniraskauksien tuottaminen narratiiveiksi osoittautui mutkikkaaksi tehtäväksi, kun pyrkimyksenä oli välttää vastakkainasetteluja tai haastateltavien sosiaalinen leimautuminen. (Harlow 2009) Harlow'n kuvailemia eettisiä haasteita kohtasin niin haastattelutilanteissa, kuin myös työstäessäni analyysiä lopulliseen muotoonsa.

Haastattelutilanteessa tutkimuksenteon eettiset periaatteet (tutkimusetiikasta ks. esim. Hallamaa ym. 2006) aktualisoituvat monin tavoin. Tärkeää on kertoa haastateltavalle ennen haastattelua, mistä on kysymys ja mihin kaikkeen hänen luovuttamaansa luottamuksellista tietoa tullaan mahdollisesti käyttämään. Osalle haastattelemistani yksinhuoltajaäideistä oli hyvin tärkeää vakuuttua siitä, että he pysyvät anonyymeinä, etteivät ulkopuoliset voi heidän tietämättään yhdistää heitä tutkimukseen. Nämä asiat varmistettiin ja käytiin läpi aina ennen varsinaisen haastattelun aloittamista. Tutkimukseen osallistuvalla ei saa missään vaiheessa syntyä kokemusta, että hänen yksityisyyttään loukataan tai tullaan loukkaamaan (emt., 13).

Haastateltavien yksityisyyden loukkaamisen välttäminen asettaa tutkimus-haastattelijan ja tutkijan monimutkaisen haasteen eteen: miten sitten saada haastateltavat kertomaan tutkimustavoitteen kannalta tärkeistä asioista mahdollisimman avoimesti? Tutkimuksen läpinäkyvyys ja haastateltavien riittävä informointi auttaa tämän eettisen haasteen ratkaisussa. Tutkimukseen haastateltavat ovat ottaneet annettuna sen, että haastattelutilanteessa haastattelija tai tutkija on tietyssä roolissa, johon sisältyy tietynlainen valtapositio suhteessa häneen. Jos olisin haastatellut ihmisiä, joilla ei ole mitään käsitystä tutkimushaastattelusta tai ylipäättään tutkimuksen teosta, problematiikka olisi ollut myös eettisestä näkökulmasta aivan erilainen.

Valta ja etiikka kytkeytyvät toisiinsa haastattelutilanteessa siten, että haastattelijalla on valta-asemansa kautta mahdollisuus ja velvollisuus toimia eettisesti (D'cruz &

Jones, 2004, 126). Haastattelijan tulee roolistaan käsin vastata siitä, miten tilanne ja haastattelussa käyty keskustelu etenee, mistä asioista lopulta eniten puhutaan. Näin siinäkin tapauksessa, että haastattelumenetelmäni kuului edetä pitkälti haastateltavan ehdoilla siten, että pyrin sovittamaan tutkimuksen intressit tutkittavien omiin kertomisen tapoihin ja esitin tarkentavia kysymyksiä asioista, joita he oma-aloitteisesti toivat esiin (Krok 2009, 41).

Lapsistaan erillään asuvia äitejä tutkimukseensa haastatelleen Kirsi Nousiaisen sanoin ”[h]alu jakaa kokemuksia, saada ymmärrystä sekä tarve etsiä selityksiä omasta elämästä saa meidät aina uudelleen ja uudelleen kertomaan elämäntarinoitamme mitä moninaisimmissa tilanteissa ” (Nousiainen 2004, 44). Haastattelukokemukseni perusteella minun on helppo yhtyä tuohon näkemykseen, mihin vaikuttaa myös se, että haastatteluun osallistuneet yksinhuoltajaäidit ovat tutkimuksesta kuultuaan iettäneet minuun yhteyttä tai vastanneet myönteisesti saamaansa kutsuun. He ovat itse halunneet tulla kertomaan asioistaan tutkimuskäyttöön, jonka yksi julkilausuttu tavoite on vaikuttaa positiivisesti heidänkin elinoloihinsa (ks. liite 1).

Sain haastattelutilanteissa kohdata kahden kesken yksinhuoltajaäitejä, jotka kaikki ovat erilaisia ihmisiä, joita kuitenkin kokemus vähävaraisuudesta yhdistää. Puhuin heidän kanssaan monista kipeistäkin asioista ja huomasin eläytyväni heidän kertomiinsa kokemuksiin välillä voimakkaasti, etenkin palatessani alkuperäiseen tilanteeseen ensin kuulokkeet korvilla äänitiedostojen litterointivaiheessa ja yhä uudelleen tekstiä lukiessani. Luottamuksella kerrotut otteet elämäntarinasta jäävät mieleen. Olisi mukava tietää, mitä haastatelluille ja heidän lapsilleen kuuluu tänä päivänä.

3.3 Kattegoria-analyysi tutkimusmenetelmänä

Yksilön kokemus ja valitut sanat välittävät sosio-kulttuurisia merkityksiä. (Nousiainen 2004, 11.) Perinteinen kvantitatiivinen köyhyystutkimus ei tavoita sellaista tietoa, jonka äärelle päästään ihmisten kokemusta tarkastelevassa laadullisessa tutkimuksessa (esim. Hakkarainen 2010). Mittaamiseen ja laskennallisuuteen perustuva kvantita-

tiivinen tutkimus tuottaa pätevää tietoa esimerkiksi ilmiöiden alueellisesta jakautumisesta ja laajuudesta, mikä on tärkeä elementti ilmiön kokonaisvaltaisessa hahmottamisessa. Määrällinen tutkimus ei kuitenkaan kerro siitä, miten palvelujärjestelmä kohtaa eri asiakasryhmien moninaiset avun ja tuen tarpeet, eikä näin ollen riitä ainoaksi tietopohjaksi silloin, kun tavoitteena on kehittää palvelujärjestelmää tehokkaammaksi asiakkaan näkökulmasta. Esimerkiksi Katja Forssénin, Anita Haatajan ja Mia Hakovirran toimittamassa teoksessa Yksinhuoltajuus Suomessa on sekä määrällistä että laadullista tutkimusta yksinhuoltajien asemasta maassamme (Forssén ym. 2009).

Tutkimustyössäni merkittävää kontekstisidonnaisuutta olen analysoinut teoreettisesti sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksessä (ks. esim. Burr 2003), jossa taustaoletuksena on tiedon sosiaalinen rakentuminen. Metodologiset ratkaisuni poimin diskursiivisen kategoriantutkimuksen kentältä (esim. Roivainen 1999, 26). Kategoria-analyysiä olen käyttänyt sekä konkreettisenä analyysimenetelmänä, että tapana orientoitua aineistoon. Siinä määrin kuin katsoin palvelevan työni kokonaisuutta, sovelsin Harvey Sacksin kehittelemää jäsenkategorisoinnin analyysiä (Membership Categorization Device, MCD), jossa on kyse kvalitatiivisesta sisällönanalyysistä.

Kategoria-analyysin metodologinen tausta

Jäsenkategorisoinnin analyysin perustana ovat havainnot kulttuurisesti jaetuista todellisuuden jäsenystavoista. Sacks havaitsi, että tyypillisesti ihmiset tulkitsevat näkemäänsä ja kuulemaansa hyvin samalla tavalla. Sacksin mukaan keskustelu on kielenkäytön tärkein instituutio ja hän kehitti MCD:n ideaa kuvatakseen niitä organisoituneita tapoja, joilla ihmiset keskustellessaan sekä tuottavat että ymmärtävät kuvauksia ihmisistä tai asioista ja näihin identifikaatioihin liittyviä toimintoja. Keskustelussa esiintyvät kategoriat toimivat näin sosiaalisen todellisuuden hahmottamisen välineinä arkiymmärryksessä. Kyse on siitä, miten ihminen kielellisellä toiminnallaan luo ja uusintaa sosiaalista järjestystä. (Forsberg ym. 1991.)

Jäsenkategorisoinnin analyysin teoreettinen tausta on jäljitettävissä fenomenologiaan, sosiaaliseen konstruktionismiin, etnometodologiaan ja tiettyihin kognitiivisen psykologian lähestymistapoihin. MCD-menetelmää luodessaan Sacks pyrki

selvittämään, miten keskusteluissa eli vuorovaikutustilanteissa valitaan käyttöön tietyt kategoriaryhmykset, joiden avulla jäsentynyt arkimaailma tuotetaan ymmärrettäväksi. Sacksin mukaan tällainen toiminnan menettelytapojen kuvailu on tieteen perusta, mikä mahdollistaa sosiologian tulemisen ”luonnolliseen havainnointiin perustuvaksi oppialaksi”. Näin ollen menetelmää voi luonnehtia myös naturalistiseksi. (Schegloff 1989, 1992, Järviluoma & Roivainen 1997).

Sacks siirtyikin myöhemmin kehittämään keskustelunalyysia, jota en tässä työssä käytä, vaan olen kiinnostunut kategoria-analyysistä sisällönanalyysinä. Perinteisessä kvantitatiivisessa sisällönanalyysissä voidaan esimerkiksi laskea ennalta määritellyjä satunnaisia tai itsestään selviä kategorioita. Jäsenkategorisoinnin analyysissä käytetyt kategoriat taas konstruoidaan empiirisestä aineistosta ja tekstilähtöisesti. Tällöin kategoriat eivät ole autonomisia, vaan niiden merkitys ja asema tekstissä rakentuu suhteessa toimintoihin ja sen piirteisiin. (Roivainen 1999, 26, Silverman 1993b, 59, 77–78.)

Jäsenkategorisoinnin analyysissä peruskäsitteitä ovat jäsenkategoria, vakiopari ja kategoriapiirre. Analyysi perustuu havaintoon, että valtaosa arjen kanssakäymisessä tarvittavasta tiedosta on järjestynyt jäsenkategorioiksi. Kärjistäen ilmaistuna ihmiset ja asiat tunnistetaan sijoittamalla ne kategorioihin ajattelussa ja puheessa. Sacksin mukaan tietyt sovellussäännöt toistuvat kategorisointiprosessissa: taloudellisuus- eli tehokkuussääntö takaa sen, että vain yksi jäsenkategoria saattaa riittää jossakin tilanteessa viittaamaan tarkoitettuun henkilöön, vaikka jokainen ihminen voidaan kategorisoida monin eri tavoin. Jokainen ihminen kuuluu useisiin jäsenryhmyksiin, kuten ”nainen”, ”äiti”, ”puoliso”, ”opiskelija”, ”kaupunkilainen”, ”vasenkätinen” ja ”allergikko”. Riippuu tilanteesta, tarvitaanko lisäluokitteluja, vai riittääkö jopa yksi kategoria kuvaamaan henkilöä asiayhteydessä. Johdonmukaisuussääntö taas merkitsee sitä, että kun yksi ihminen on taloudellisesti identifioitu tietyn kategorian jäseneksi, myös muita asiayhteydessä esiintyviä henkilöitä luonnehditaan suhteessa samaan kategoriaan. (Järviluoma & Roivainen 1997.)

Jäsenkategoria-analyysissä ei kuitenkaan oleteta ihmisten soveltavan kategorioita automaattisesti, vaan kyse on kulttuurisesta metodisesta, proseduraalisesta sosiaalisesta toiminnasta. Kategoriat toimivat kulttuurisina resursseina ja tulkitaan

kollektiivisiksi ilmiöiksi. Kulttuurisesta kontekstista riippuu se, kuinka annettuina ja vakaina kategoriat ymmärretään. Keskustelussa saatetaan myös neuvotella kategorioista ja eri tavoin arvioida niiden tarkoituksenmukaisuutta esimerkiksi tilanteessa, jossa kategoriaan selkeästi liittyy ristiriitaisia kategoriapiirteitä. (Emt.)

Mainittakoon tässä myös, että Sacksin kehittämää jäsenkategoria-analyysin metodia on laajentanut Lena Jayyus ja Emanuel Schegloff. Jayyus esitteli tyyppikategorian käsitteen sekä kiinnitti huomion kategorisointiin moraaliskulttuurisena toimintana, jolloin kategoria-analyysillä päästään tarkastelemaan, miten kulttuurimme moraalinen järjestys rakentuu puheessa ja vuorovaikutuksessa. Schegloff taas laajensi kategoria-analyysin metodia ottamalla käyttöön paikkakategorian käsitteen. Kuten jäsenkategoriat, myös paikkakategoriat ovat merkityksillä ladattuja ja saattavat herättää positiivisia, negatiivisia ja moraalisia tulkintoja. (Nikander 2010, 246–247.)

Kategoria-analyysi käytännössä

Sosiaalityön alaan kuuluvassa väitöskirjassaan *Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa* Outi Välimaa (2011) hyödyntää kategoria-analyysia tarkastellessaan pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvää ongelmapuhetta. Työttömille tarkoitetun projektin asiakkaiden ja työntekijäverkoston haastatteluaineistosta Välimaa löysi kategoria-analyysillä henkilögallerioita, kuten ”elämän kolhima”, ”kova entinen työntekijä ja ”sairas”, joilla asiakkaat vastustivat pitkäaikaistyöttömän kategoriaan liitettäviä negatiivisia, yksilöä syyllistäviä piirteitä. (Välimaa 2011.)

Minna Nikusen (2005) sosiaalipsykologian alaan kuuluvassa väitöskirjassa *Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa* kategoria-analyysia käytetään sen tutkimiseen, miten ja millaisiin luokkiin ihmisiä ja sosiaalisia ilmiöitä sijoitetaan murha-itsemurhia koskevissa sanomalehtiartikkeleissa. Nikunen käyttää aineistosta löytämiään kategorioita esimerkiksi osoittamaan kulttuurimme sukupuolittuneen väkivallan mekanismeja sekä feministisestä näkökulmasta sukupuoleen liittyviä käsityksiä laajemminkin. (Nikunen 2005.)

Suomalaisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa kategoria-analyysin sovelluksia on käytetty myös terveydenhuollon instituutioissa tehtävien kategorisointien tarkasteluun. Moniammatillisten kokouksien ryhmäpuhetta tutkineen Pirjo Nikanderin (2003) mukaan keskustelunalyysi on monipuhujatilanteen tarkin analyysimuoto, mutta sen avulla ei voi selvittää, mitä kategorisointeja pidetään tärkeinä ja luotettavina päätöksenteossa ja edelleen millaisille kriteereille päätöksenteko ammatillisissa käytännöissä pohjautuu. (Nikander 2003, Kinni 2011.)

Kategoria-analyysi toimii hyvin myös tapaustutkimukseen sovellettuna, kuten Riitta-Liisa Kinni (2011) osoittaa analysoimalla sairaalan moniammatillisen ryhmän jäsenten ja yhden iäkkään kuntoutujan haastattelupuhetta. Yksikin huolellisesti analysoitavaksi valittu ja analysoitu tapaus toimii esimerkkinä siitä, miten kategorisointi voi tapahtua tietyssä sosiaalisessa kontekstissa (Silverman 2000, 83, 104-105) kuten Kinnin tutkimuksessa sairaalassa. Ryhmäpuheessa esiintyvien kategorioiden tutkiminen sopii hyvin asiakkaan ja ammattilaisten palveluntarvetta koskevien näkemysten erittelyyn ja myös laajemmin tietyn instituution sosiaalisen järjestyksen esiin nostamiseen. (Kinni 2011.)

Tutkimuksellisesti kategoriat ovat erityisen hedelmällisiä esimerkiksi siksi, että niitä Outi Välimaan sanoin ”käytetään selontekoina oikeuttamisen, puolustamisen, syytösten tai vastuun osoittamisen välineinä” (Välimaa 2010, 23). Tai kuten Carolyn Baker (2004) kuvailee kategorioiden käyttöä, että kategoriat ovat kuin puhujan nukkeja, joita voidaan pukea eri tavoin ja laittaa käyttäytymään monenlaisin tavoin. Niin kategorioita käyttäen luodaan tunnistettava, järjestyksessä oleva ja moraalinen maailma (Baker 2004, 175).

Erilaisista aineistoista esiin nousevia kategorisointeja tutkittaessa olennaiseksi kysymykseksi nousee, mitkä ja kenen tekemät kategorisoinnit voidaan oikeuttaa ”tosina” tai ”oikeina”. Toisin sanoen, mitkä kategoriat ovat tutkimuksellisesti uskottavia ja mitä pidetään luotettavana kategorisointiperusteena? Uskottavana pidettävän kategorisoinnin syntymisen voidaan ajatella tapahtuvan faktuaalistamisena, tosiasian rakentamisena inhimillisessä vuorovaikutuksessa (Jokinen 1999, 129; Juhila 2004, 172).

Aineiston sisällönanalyysiin keskittyvän kategoria-analyysin piiriin kuuluvien metodein voidaan saada mielenkiintoisia ja laajemminkin sovellettavissa olevia tuloksia jo pienistäkin aineistoista. Metodien voi myös yhdistää esimerkiksi keskusteluanalyysiin tai etnografiseen tutkimukseen, jolloin voisi selvittää, millaisten kategorioiden käyttö osana vuorovaikutusta saa aikaan tietynlaisia lopputuloksia. (Kinni 2011.) Mainittakoon vielä, että kategoria-analyysin sovelluksia käsittelevät myös Jokinen, Juhila ja Suoninen (1999) toimittamassaan teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*.

Kategoria-analyysin sovellus tässä tutkimuksessa

Tutkimukseni analyysin lähtökohtana ovat kategoriat, joita käsittelem samaan tapaan kuin esimerkiksi Riikka Korkiamäki (2009) nuorisoporukoita käsittelevässä tutkimuksessaan. Taulukoin vain tutkimuskysymykseni kannalta keskeisimpiä nuorten yksinhuoltajaäitien haastattelupuheessa esiintyviä jäsenkategorioita ja kategoriapiirteitä, jonka jälkeen tarkastelin sitä, millaisia luokittelevia kuvauksia tutkittavat tuottivat haastattelutilanteessa itsestään ja muista ihmisistä. Tulkitsem sen kertovan siitä, millaisia luokituksia heille on tarjolla siinä kulttuurisessa ympäristössä, jossa he elävät jokapäiväistä elämäänsä. (Korkiamäki 2009, 89.)

En käytä tässä työssä jäsenkategorisoinnin analyysia jähmeänä menetelmänä, vaan saksilaisia sovelluksia seuraten korostaen ennen muuta tulkinnallista puolta, eli aineisto sellaisenaan ei puhuttele, vaan sen tulkitseminen kontekstissaan on ensisijaista. Jäsenkategorisointia soveltavassa analyysissäni on läsnä sekä kollektiivisia merkityssisältöjä kantavat kategoriat, kuten ”yksinhuoltaja”, ”äiti” ja ”köyhä”, kuten myös vuorovaikutustilanteissa uusien kategoriapiirteiden ilmaantuessa jatkuvasti muuntuvat kategorisoinnit. Ihmiset tyypittelevät toisiaan ja asioita osittain säännönmukaisesti, mutta tilanteesta riippuen mahdollisuus on myös rikkoa totuttuja tyypittelyjä ja luoda uusia merkityssuhteita, jolloin asiat saavat uudenlaisia merkityksiä. (Järviluoma & Roivainen).

Poimin aineistosta tutkimuskysymysteni kannalta kiinnostavimpia jäsenkategorioita, vakiopareja ja kategoriapiirteitä sekä havainnoin niiden toistuvuutta aineistossa. Empiirinen jäsenkategoria-analyysi metodina on toiminut litteroidusta

haastatteluaineistosta tutkimukseeni valikoituvien keskeisten käsitteiden määrittelyssä ja merkitysten avaamisessa, sekä työni rakenteen jäsentämisessä. Mielestäni jäsenkategoria-analyysi on myös oiva väline analysoida kerrottuja kokemuksia niin, että analyysi muokkaa kahdenkeskisessä haastattelutilanteessa jaetut kokemukset yleisemmällä tasolla kiinnostaviksi ja jossakin määrin yleistettäviksi, kun lukija voi tunnistaa ja peilata omaa kategorianmuodostustapaansa analyysin tuloksiin.

Toteuttamieni puolistrukturoitujen teemahaastattelujen teemoina olivat äitiys, yksinhuoltajuus, vähävaraisuus ja palvelukokemukset sekä nuorten yksinhuoltajien omakohtaiset kokemukset vallitsevasta aktivointipolitiikasta. Litteroin koko haastatteluaineiston, jonka jälkeen luin sitä useampaan kertaan läpi ja luokittelin aluksi pääteemoittain. Tämän jälkeen lähiluin teemakokonaisuuksia tarkastellen kuvauksia yksinhuoltajaäitiydestä, köyhyydestä, palvelujärjestelmästä ja aktivoitukokemuksista.

Kokosin aineistosta nousseita kategorioita piirteineen taulukoiksi, joiden pohjalta pyrin syventämään analyysiä ja tarkentamaan havaitsemiani kategoriapiirteitä sekä niiden funktioita haastateltavien tuottamassa puheessa. Aineiston analyysin olen toteuttanut siis kategorioita, teemoittelua ja laadullista sisällönanalyysia hyödyntäen. En siis ole lainkaan tutkinut haastattelutilanteissa tapahtunutta vuorovaikutusta keskusteluanalyttisesti, mihin jäsenkategoria-analyysiä myös voidaan käyttää, kuten edellä esitin. Tavoitteenani on ollut kuvata nuorten yksinhuoltajaäitien kokemuksia mahdollisimman aineistolähtöisesti heidän omaa ”ääntään” kuunnellen. Toteuttamassani analyysissa on kuitenkin kyse kerrottujen kokemusten tulkinnasta konstruktiona, eikä pyrkimyksestä tavoittaa haastateltujen perimmäinen kokemus tai tosiasiallinen tila.

4 NUORTEN YKSINHUOLTAJÄITTIEN KOKEMUKSET RISTIPAINAINEISTA ELÄMÄNTILANTEESSAAN

Haastattelemani viiden nuoren yksinhuoltajaäidin taustatietoina mainittakoon, että haastatteluhetkellä Petra on 23-vuotias, muut 24-vuotiaita. Marjolla on kaksi lasta, joilla on eri isä, Petralla kaksi lasta saman miehen kanssa. Muilla haastateltavilla on yksi lapsi. Iina on opinnoissaan loppusuoralla ja hän myös työskentelee opintojen ohessa. Marjo ja Sarita ovat aloittamassa opiskelua ja heidän lapsensa ovat juuri aloittaneet kunnallisessa päivähoidossa. Sanna on siirtynyt osa-aikatyöstä opiskelemaan. Petran suunnitelmassa ei ole opiskella tulevaisuudessa. Marjo, Sarita ja Petra ovat hoitaneet lapsiaan kotihoidontuella pidempään, Iina ja Sanna ovat halunneet jatkaa opintoja tai päästä työelämään pian vanhempainrahakauden päätyttyä.

4.1 Onni äitinä olosta - jaksaminen koetuksella yksinhuoltajana

Äitiyden hienoudet ja haasteet

Uskoisin jokaisen haastatellun voivan yhtyä Sannan kuvaukseen äitiydestään: ”Päivääkään en vaihtais pois pojan kanssa olosta. Tosi paljon se vie, mutta kyllä se sit antaakin tosi paljon.” Muutkin haastatellut liittivät äitiyteen sekä haasteellisuuden, että palkitsevuuden kategoriapiirteitä. Myös omistautuvaa äitiyttä kuvasivat haastatelluista jokainen omalla tavallaan. Omistautumispuhe näkyi arvoihin ja jaksamiseen liittyvissä vastauksissa ja vähävaraisuuteen liittyvissä kuvauksissa ja pohdinnoissa, joita käsittelen tuonnempana.

Lapsiaan noin kolme vuotta kotona hoitaneet Marjo ja eritoten Sarita liittivät kotihoidon lapsille omistautumiseen ja hyvään äitiyteen, opintoja ja työssäkäyntiä nopeammin jatkaneet Iina ja Sanna taas oikeuttivat ratkaisunsa puheessaan sillä, että lapsen hoitaminen kotona pidempään ei olisi ollut taloudellisesti mahdollista ja että pyrkimys päästä työelämään hyödyttää jatkossa lastakin, kun perheen elintaso nousee äidin toivotun työllistymisen seurauksena.

Taulukko 1. Äitiys-kategorian piirteet

	Kategoria ja kategorisoinnin tapa	Asemoituminen suhteessa kategoriaan	Laadullinen kategoriapiirre	Toiminnallinen kategoriapiirre
Marjo	on lapsia tilanteisesti määrittävä, yksilöllinen luokitus	"odotusajastakin olin suurimman osan itekseni"	"lapsettomat kaverit pärjää karenssissa ihmeen kaupalla"	"ei voi elää sellasena, että dyykkais kaiken ruuan"
Sarita	äitiys dikotomisesti arvolatautunut, yhteiskunnallinen, tilanteisesti määrittävä luokitus	"koen erittäin erittäin rikkaana ja palkitsevana", "lapsi just on se oma juttu"	"yksi elämän tärkeimmistä tehtävistä koko yhteiskunnan ja maailman näkökulmasta"	"jos saa lapsen, niin silloin siihen panostetaan ja se on se tärkein homma"
Iina	äitiys neuvoteltu, liikkeessä oleva luokitus	"on opettanut viimeistään ottaan vastuuta ja asettaa toisen ihmisen etusijalle"	"on opettanut rakastaan"	"välillä miettii, mistä kaikesta on jäänyt paitsi – toisaalta nykyään kaikki asiat, mitä haluan tehdä, voin tehdä myös lapsen kanssa"
Sanna	on lapsi salliva luokitus	"oon aina tiennyt, että mä haluan lapsen"; "päivääkään en vaihtais poies pojan kanssa olosta"	"yleensä se on, että se lapsi menee oikeesti etusijalle"; "tosi paljon se vie, mutta kyllä se sit antaaakin tosi paljon"	"ei sen kanssa välttämättä lähe tiettyihin paikkoihin"
Petra	on lapsia salliva luokitus	"ihan hienoo, tosi hienoo, et on niinku lapsia" "kaikesta selviää kumminkin"	"kaikkihan luulevat olevansa ihan parhaita äitejä"; "välillä se on aika vaikeeta"	"saa kysyttyä helpommin rahaa lainaan, kun on lapsia"; "en haluais mennä töihin, tykkään olla kotona lasten kanssa"

Haastattemieni nuorten yksinhuoltajaäitien kuvauksia omakohtaisesta äitiyden kokemuksestaan luonnehti useiden ristiriitaisuuksien tunnistaminen. Osalla nämä ristiriidat liittyivät suoraan omaan elämäntilanteeseensa, osalla taas universaaleihin käsityksiin hyvästä äitiydestä ja lapsen roolista äidin elämässä. Haastatellut kuvasivat ristiriitoja omien henkilökohtaisten tarpeidensa, kuten iltamenojen, ja äitiyteen liittyvien rajoittavien velvollisuuksien välillä. Kuvatut rajoitteet liittyivät

enimmäkseen kodin ulkopuolella liikkumiseen, ”tiettyihin paikkoihin” menemiseen samaan tapaan kuin lapsettomilla ikätovereilla, tai kahden vanhemman perheessä elävillä tuttavilla on tapana.

Haastateltujen kokemien rajoitteiden voidaankin katsoa liittyvän ehkä enemmän yksinhuoltajuuteen, kuin äitiyteen sinänsä. Kuitenkin jokainen haastateltava kertoi omalla tavallaan ratkaisseensa ristiriidan siten, ettei yksikään heistä millään tavalla ilmaissut katuvansa nuorena äidiksi tuloa, vaikka ainakin Iina myönsi välillä miettineensä, mistä on jäänyt paitsi tultuaan nuorena äidiksi. Kukaan haastateltavista ei myöskään kertonut nuorena raskaaksi tulon olleen seurausta ehkäisyn pettämisestä tai muutenkaan täysin suunnittelematon tapahtuma heidän elämässään..

Sarita, joka sanoi kokevansa äitiyden erittäin rikkaana ja palkitsevana, otti voimakkaasti kantaa pienten lasten kotona mahdollisimman pitkään hoitamisen puolesta. Koska hänen mielestään ”jos ihminen saa lapsen, niin silloin siihen panostetaan ja se on se tärkein homma”. Sarita kertoi haluavansa olla kotona niin kauan kuin voi, mikä käytännössä tarkoittaa siihen saakka, kun lapsi täyttää kolme vuotta ja hänen saamansa kotihoidontuki lakkaa. Näin siinäkin tapauksessa, että Saritalla oli monia, osittain jo toteutusvaiheessa olevia suunnitelmia liittyen työhön ja opiskeluun, sekä taideharrastukseen liittyviä projekteja. Tärkeimpien asioiden toteuttaminen olikin Saritan mukaan järjestelykysymys. Petran vastauksissa taas lasten hoitaminen kotona eli lasten kanssa kotona oleminen näyttäytyi myös yhteiskunnallisesti sallittuna keinona välttää hänelle vastenmielinen kouluun tai töihin meneminen.

Haastattelemani nuoret yksinhuoltajaäidit liittivät äitiyden kategoriaan myös henkilökohtaiseen oppimiseen ja omaan aikuiseksi kasvuun, pärjäämiseen ja selviytymiseen liittyviä piirteitä. Tähän liittyen he kategorisoivat äitiyteen sen, että lapsen tarpeet asetetaan etusijalle, oli kyse sitten ravitsevan ruuan tarjoamisesta tai vaatehankinnoista. Sanna ja Iina, joiden lapset olivat olleet noin yksivuotiaasta päiväkodissa ja he itse opiskelemassa tai palkkatyössä, kertoivat tuntevansa ristipainetta liittyen siihen, että yhteinen aika lapsen kanssa jää vähiin. Mutta toisaalta he ponnistelevat myös kodin ulkopuolella juuri siksi, että voisivat tarjota lapselleen vauraamman tulevaisuuden. Kuten juuri opiskelija aloittava Marjo totesi, opiskelevan

ja työelämään pyrkivän yksinhuoltajaäidin tavoitteena on, ettei perhe olisi enää riippuvainen Kelan etuuksista viimeistään silloin, kun lapset ovat isompia.

Haastateltavat kuvasivat arvojensa muovautuneen äitiyden myötä. Esimerkiksi Marjo kertoi joustavansa lasten vuoksi tietyistä ehdottomimmista ekologisista periaatteistaan ja Iina totesi, että nykyään kaikki asiat, mitä hän haluaa tehdä, hän voi tehdä myös lapsen kanssa. Jokainen haastateltu kuvasi äitiyttään tietyllä ylpeydellä, joka peitti alleen ainakin suurimmat ristiriitaisuudet ja vaikeatkin haasteet.

Haastateltujen tavassa kategorisoida äitiyttä esiintyi useita yhteisiä piirteitä. Tilanteisesti määrittävässä positioinnissa lapset ikään kuin kulkevat äidin mukana ja äiti huolehtii lapsistaan itsestäänselvytyksenä ja omalla persoonallisella tavallaan missä tilanteessa tahansa. Dikotomisesti arvolatautunut asemointi taas ottaa voimakkaasti, kriittisesti ja ehdottomasti kantaa äitiyden yhteiskunnalliseen asemaan ja vallitseviin urakeskeisiin arvoihin, joita nuori äiti ”feministinä” vastustaa. Neuvotellussa ja liikkeessä olevassa positioista käsin pyritään näkemään äitiys jatkuvana tasapainoiluna eri velvoitteiden puristuksessa, jossa oikeiden ratkaisujen tekeminen äitinä ei useinkaan ole yksinkertaista, eikä juuri mikään ratkaisu näyttäyty yksiselitteisen oikeana tai vääränä. Sallivassa äitiyden kategorisoinnin tavassa painotetaan yksilökohtaista selviytymistä ja parhaansa yrittämistä, johon uskominen pitää yllä äitinä olemisessa tarvittavia voimavaroja.

Yksinhuoltajuus luontaisena tilanteena, vaikeutena ja helpotuksena

Siihen, miten haastatellut nuoret yksinhuoltajaäidit kategorisoivat yksinhuoltajuuden, näytti vaikuttavan heidän oma taustansa ja tiensä yksinhuoltajaksi. Suurin osa haastatelluista oli itse yksinhuoltajaäidin kasvattamia. Yksinhuoltajaperheistä lähtöisin olevat haastatellut katsoivat tämän vaikuttavan omaan yksinhuoltajakäsitykseensä siten, että he kokivat yksinhuoltajuuden luontevana, osa jopa itsestäänselvytyksenä. Jokaisen kohdalla ristiriitoja heidän kuvaamaansa yksinhuoltajakategoriaan syntyi ympäristön suhtautumisesta, ei heidän omasta kokemuksestaan.

Ainoastaan Marjo ei kuvannut minkäänlaisia negatiivisia piirteitä eikä ympäristöstäkään syntyviä ristiriitakokemuksia yksinhuoltajuuteensa liittyen. Petra

piti lähes ainoana rasitteena käytettävissä olevan rahan vähyyttä, jonka hän liitti yksinhuoltajuuteen kuuluvaksi tilanteeksi. Yhteistä Marjon ja Petran tilanteelle oli se, että he kokivat alusta alkaen – jo odotusaikana – tietyllä tapaa valinneensa yksinhuoltajuuden itselleen sopivimpana vaihtoehtona.

Taulukko 2. Yksinhuoltaja-kategorian piirteet

	Kategoria ja kategorisoinnin tapa	Asemoituminen suhteessa kategoriaan	Laadullinen kategoriapiirre	Toiminnallinen kategoriapiirre
Marjo	yksinhuoltaja normaalitilana näyttäytyvä, perinteisen ideaaliperhemallin haastava luokitus	"vieras nimitys"; "enempi tai vähempi valinta"; "mä oon kanssa yksinhuoltajaperheestä"; "sisko, jolla myös kaksi lasta, on myös yksinhuoltaja"	"itsenäinen vanhempi"; "hyvin vahva identiteetti"	"aika helposti löytää ystäviä muista yksinhuoltajista"
Sarita	yksinhuoltaja luonteva, tilanteisesti määrittävä luokitus	"se nyt vaan meni näin"; "lähinnä mun päätös"; "päädyin siihen, että minä haluan nyt asua yksin tämän lapsen kanssa, että se on helpompaa"; "naapurustossa aika paljon yksinhuoltajia"	"ei sulje pois äitiyden hienouksia"; "paljon haastavampaa ja osittain raskaampaakin"; "paljon enempi vastuuta"; "tilannekohtaista"; "normaalielämä"; "ei suora yhtälö, että yksinhuoltajalla on kurjaa"; "ei välttämättä kestä pitkään"	"enempi sitä järjestämistä ja sumplimista"; "enempi puututaan"; "monet vähän huolissaan, että miten pärjää, kun ei ole sitä toista siinä"; "en näe negatiivisena haasteena suhteessa siihen, mitä tulen tekemään elämässä"
lina	yksinhuoltaja itselle luonteva, mutta ympäristöstä syntyviin vastakkainasetteluihin perustuva, ristiriitainen luokitus	"oma lapsuuden perhe on koostunut musta ja mun äidistä"; "jopa luontaisempaa olla kahdestaan lapsen kanssa"; "työyhteisöissä tai ylipäätään yleisissä tilaisuuksissa, missä paljon tavallisia perheitä, korostuu yksinäisyys ja ehkä että olis alempiarvoisempi"	"säälivä suhtautuminen ei välttämättä tunnu kauheen kivalta"	"pakko olla koulusta ja töistä kotona, kun lapsi on sairaana ja oon kokenut huonommuutta ja väärääkin syyllisyyttä siitä"

Sanna	yksinhuoltaja itselle luonteva, mutta ympäristöstä syntyviin vastakkainasetteluihin perustuva, ristiriitainen luokitus	"haen yksinhuoltajuutta"; "enemmän normaalia"; "teen niinku kaikki ja pärjään"; "tuo mua ja lasta lähemmäs, mikä on kivaa: mä oon tärkein"	"aika vaikeeta"; "aika rankkaa"; "ei oteta tosissaan"; "et osaa mitään"; "alhanen"; "joillain saattaa olla asiat paremmin yksinhuoltajana kuin isännän kanssa"	"ihmiset kattoo kaupassa, et ei pärjää lapsen kanssa"; "joudun tekeen kaksinkertasen työn ja oon ihan törkeen väsyny"; "on niin paljon päivissä sisältö"
Petra	yksinhuoltaja normaalistava luokitus	"näitten isä on kumminkin paljon läsnä"; "ihan hyvin jaksan ja pärjään"	"välillä rankkaa ja vaikeeta; välillä ihan kivaakin; rahakin on semmonen, et ei meinaa riittää"	"ei tartte kenellekään sanoo menemisiään ja tulemisiään"

Kaksi viidestä haastatellusta korostivat tätä ristiriitaa itse koetun ja ympäristön suhtautumisen välillä siinä määrin, että määrittelen heidän yksinhuoltajuuden kategorisoinnin tapaansa ristiriitaiseksi, ympäristöstä syntyviin vastakkainasetteluihin perustuvaksi. Muita haastateltujen vastauksista löytämiäni kategorisoinnin tapoja ovat perinteisen ideaaliperhemallin haastava ja tilanteisesti määrittyvä. Tilanteisesti määrittyvä kategorisoinnin tapa ottaa huomioon ihmiselämän vaihtuvat ja ennakoimattomat olosuhteet, joissa äiti päätyy yksinhuoltajaksi parisuhteen rikkouduttua tai muusta syystä, jonka hallinta ei ole yksin äidin ratkaisuihin riippuvainen.

Perinteisen ideaali- tai ydinperhemallin haastava yksinhuoltajuuden kategorisointi torjuu tietyllä tavalla koko yksinhuoltajuuden käsitteen välttääkseen siihen yhä nykyäänkin liitetyt vanhakantaiseen ajatteluun perustuvat negatiiviset piirteet ja asetelman, että kyse on vajavaisesta, puutteellisesta ja heikommasta perhemallista. Yksinhuoltajuuden sijaan voitaisiin puhua itsenäisestä vanhemmuudesta, joka korostaa yksin lapsista huolehtivan aikuisen voimaa, pystyvyyttä ja oman tiensä kulkijuutta, jopa omien arvojen luomista ja noudattamista vapaana ympäristön kulttuurisista paineista.

Kaikki haastatellut paitsi Iina, joka oli ainoa, jolla yksinhuoltajuuden syynä oli muihin haastateltuihin verrattuna pisimmän parisuhteen päätyminen eroon, toivat

vastauksissaan tavalla tai toisella esiin sen, että yksinhuoltajuus on heille oma valinta ja oma päätös. Petran sanoin yksinhuoltajuus on ”helpotus”, kun ei tarvitse selitellä kenellekään menemisiään ja tulemisiään.

Positiiviset yksinhuoltajakategorian piirteet liittyivät itsenäiseen vanhemmuuteen ja tilanteen normaaliuteen. Saritan sanoin yksinhuoltajuus ”ei sulje pois äitiyden hienouksia”, mutta se on ”paljon haastavampaa ja osittain raskaampaakin”, koska on ”paljon enempi vastuuta”. Sarita huomautti myös, ettei ole suora yhtälö, että yksinhuoltajalla on kurjaa.

Haastateltavat toivat esiin yhteisöllisyyttä synnyttävän yksinhuoltajuuden: positiivisena yksinhuoltajuudessa on se, että muista yksinhuoltajista löytää helposti ystäviä, etenkin jos ja kun heitä asuu naapurustossakin aika paljon. Sanna nosti vahvasti yksinhuoltajuuden positiivisena piirteenä esiin myös sen, että yksinhuoltajana hän ”on tärkein” lapselle, mikä tuntuu mukavalta ja pienen lapsen vuolaat välittämisen ja hellyyden osoitukset valavat uskoa omaan jaksamiseen ja pärjäämiseen kovin väsyttävissäkin tilanteissa.

Negatiiviset ja ristiriitoja synnyttävät yksinhuoltajuuteen liitetyt kategoriapiirteet liittyivät haastateltujen puheessa selkeimmin muiden ihmisten suhtautumiseen, koettuun arvosteluun tai sääliin ja huolestuneisiin kommentteihin, jotka nuori yksinhuoltajaäiti voi kokea herkästi oman osaamisensa ja kyvykkyytensä perusteettomana epäilynä ja kyseenalaistamisena. Iinan mukaan ”miten pärjää” ja ”on varmasti tosi raskasta” – kommentit eivät välttämättä tunnu ”kauheen kivalta”. Sanna liitti yksinhuoltajuuteen myös suoran vähättelyn kohtaamisen kokemuksen: terveyskeskuksessa häntä ”ei oteta tosissaan”, millä oli miltei kohtalokkaat seuraukset, kun hänen lapsensa ei saanut asianmukaista hoitoa, kun äidin huolta ei kuultu eikä lasta tutkittu ajoissa.

Useimmat haastatellut liittyivät yksinhuoltajakategoriaan pakon, rajoittavuuden ja väsymyksen kielteisiä piirteitä. Pakko voi liittyä yleiseen jaksamiseen, kun yksinhuoltajana joutuu tekemään kotona tavallaan kaksinkertaisen työn ja siihen, että aina kun lapsi on sairaana, työssäkäyvän tai opiskelevan yksinhuoltajaäidin on oltava joka kerta poissa töistä tai koulusta, minkä lisäksi koetaan syyllisyyttä lapsen pitkistä

hoitopäivistä. Iina sanoi tuntevansa tästä syystä yksinhuoltajuuteen liittyvää huonommuutta suhteessa työkavereihin, joiden puoliset ovat vuorollaan kotona sairaan lapsen kanssa.

Lapsen ollessa noin vuoden ikäinen työt aloittanut ja tällä hetkellä opiskeleva Sanna liitti yksinhuoltajan kategoriaan voimakkaan negatiivisia piirteitä kuten ”ihan paska” ja ”alhanen”. Hän liitti määreet siihen, miten hän on kokenut muiden lasten vanhempien päiväkodilla hänestä ajattelevan siitä syystä, että hän on yksinhuoltaja, joka kuitenkin omasta mielestään on pärjännyt ”helvetin hyvin”. Sannan mukaan myös hänen yksinhuoltajaystävänsä suhtaudutaan negatiivisesti päiväkodilla.

Tuohtunein Sanna vaikutti kuitenkin olevan siitä, että hän koki ympäristön negatiivisen suhtautumisen ulottautuvan ja leimaavan myös yksinhuoltajaperheiden lapset, joiden käytöksessä on päiväkodin hoitajien mielestä aina jotakin vikaa, oli kyse sitten avoimuudesta tai sulkeutuneisuudesta. Lapsen käytöksen tulkitseminen poikkeavaksi ja huolestuttavaksi voi Sannan kokemuksen mukaan johtua vanhemman sosioekonomisesta asemasta, jolloin syntyy kokemus epätasa-arvosta, sosiaalisesta leimaamisesta ja syrjinnästä. .

Yksinhuoltajuuteen liittyvää koettua huonommuudentunnetta kuvasi myös Iina, joka opiskelee hoitoalaa ja työskentelee toisinaan iltaisin ja viikonloppuisin opintojen ohessa. Iinalle, joka myös on yhden vanhemman perheessä kasvanut, yksinhuoltajuus tuntuu luonnolliselta, mutta kohtaamiset työtovereiden kanssa herättävät hänessä vaikeitakin tunteita. Iina kategorisoi itsensä toiseksi suhteessa ”tavallisiin perheisiin”, joihin kuuluu äiti ja isä, vaikka hänelle itselleen yksinhuoltajuus on lopulta jopa luontevin perhemalli.

Yksinhuoltajuuden kategoriaan Iina liittää seuraavassa haastatteluotteessa muun muassa yksinäisyyden, vaihtoehdottomuuden, huonommuuden ja syyllisyyden – eritoten suhteessa työtovereihin, joilla on kahden vanhemman perhe. Iinalla yksinhuoltajuuden henkinen kuormittavuus on selvästi lisääntynyt sen myötä, kun hän on aloittanut työskentelyn opintojen ohessa. Muut haastattelemani nuoret yksinhuoltajaäidit eivät ole tällä hetkellä työssä, eivätkä kuvaa kokemustaan

nykytilanteestaan yhtä ristipaineisena ulkopuolisten paineiden vuoksi kuin Iina seuraavassa otteessa:

J: No entä yksinhuoltajuus? Tai tää eron jälkeinen aika verrattuna siihen, kun te kaikki asuite yhdessä ja näin, niin..?

Iina: No mulle se on tavallaan hirveen luontaista, koska mun oma lapsuuden perhe on koostunut musta ja mun äidistä. Että mulle on jopa luontaisempaa olla kahdestaan lapsen kanssa. Mutta totta kai se sitten niinkun tämmösessä niinkun tavallaan työyhteisöissä tai ylipäättään tämmösissä yleisissä tilaisuuksissa, missä on paljon niinkun tavallisia perheitä, mihin kuuluu isä ja äiti ja jotenkin niinkun se tavallinen perhemalli, niin silloin se korostuu tavallaan se semmonen niinkun yksinäisyys, ehkä ja sellanen niinku, että olis jotenkin alempiarvosempi ehkä jollain tavalla.

J: Mm. Joo. Mitkä vois olla tilanteita, misä oot kokenut vähän jotain tommosta? Kerro vaikka pari esimerkkiä, jos muistat.

Iina: No, työpaikan kahvitauolla. Tämmösiä ei oo ikinä niinku ilmaistu, tavallaan niinku mitenkään, että jotenkin usein ilmastaan se, esimerkiks työpaikalla, että voi kun , että miten sää nyt pärjät ja sulla on varmaan tosi raskasta. Ja sillä tavalla, että monesti se ei välttämättä tunnu kauheen kivalta. [...] No ehkä työyhteisössä se on esimerkiks, jos lapsi sairastuu, tai jotenkin niinkun näin, niin mulla ei oo tavallaan sitä vaihtoehtoo, että.. Tai on vaihtoehto, että toinen vanhempi olis välillä lapsen kanssa, kun lapsi on sairaana, mutta lapsen isä ei suostu siihen. [...] Että semmosissa tilanteissa on monesti niinku ollu, että on kokenut semmosta niinku huonommuutta ehkä jollain tavalla. Ja väärääkin syyllisyyttä ja semmosta.

Haastattelemieni nuorten yksinhuoltajaäitien kuvaukset kokemuksistaan ja mielipiteistään osoittavat selvästi, että eniten vanhemman jaksamiseen vaikuttava ristipaine liittyy työssäkäynnin ja/tai opiskelun ja yksinhuoltajuuden yhteensovittamiseen. Pieniä lapsiaan kotona koko kotihoitontukiajan hoitaneet nuoret yksinhuoltajaäidit eivät joudu kohtaamaan vastaavia ristiriitoja, eikä heidän kokemustensa kuvauksista välittynytkään huonommuuteen tai häpeään liittyviä kategoriapiirteitä. Myöskin ankarimmat kuvaukset rasittumisesta ja väsymisestä

kuulin Iinalta ja Sannalta, jotka siis lapsenhoidon ohessa ovat olleet työssä tai opiskelleet siitä saakka, kun lapsi on ollut noin vuoden ikäinen.

Kukaan haastatelluista ei kuitenkaan ilmaissut kokevansa yksinhuoltajuuden olevan millään tavalla esteenä heidän tulevaisuuden suunnitelmiansa toteuttamiselle. Kuten Sarita sanoi, yksinhuoltajuutta ei siis nähdä ”negatiivisena haasteena suhteessa siihen, mitä tulee tekemään elämässä”. Kaikilla paitsi Petralla oli useita opiskeluun ja työelämään liittyviä haaveita ja enemmän tai vähemmän selkiytyneitä suunnitelmia, joihin he suhtautuivat optimistisesti tiedostaen oman nuoruutensa, jonka ansioista näkevät elämän tarjoavan heille vielä vaikka minkälaisia mahdollisuuksia.

4.2 Vähävaraisuus elämänvaiheena nuoren yksinhuoltajaäidin kokemana

Taulukko 3. Vähävarainen -kategorian piirteet

	Kategoria ja kategorisoinnin tapa	Asemoituminen suhteessa kategoriaan	Laadullinen kategoriapiirre	Toiminnallinen kategoriapiirre
Marjo	vähävaraisuus tilanteisesti määrittävä, ekologis-eettisesti perusteltu luokitus	”mä pärjään sillä, mitä mä saan”; ”yleinen nuuka elämäntapa, joka ei tavallaan liity siihen, että mulla on vähän rahaa, vaan ihan toisenlaisiin arvovalintoihin”	”mitenkä mä voisin odottaa, että mulla olis enemmän rahaa tämmöses elämäntilanteessa, kun vielä opiskelee”	”eräpäivät on voinu määritellä”; ”hmstraa kaappeihin ruokaa, sit et mulla on safkaa, vaik ei oo rahaa”; ”en voi ostaa Gefilusmehuja”
Saita	vähävarainen normaalitilana näyttäytyvä, sopeutuva luokitus	”en mä usko, että se ihan silleen, että jos joku tulee meille käymään, niin se olis että oi vitsit, te ootte köyhiä”; ”sitä on niin sopeutunut tavallaan siihen, että se rahamäärä on vähäinen”	”me asutaan semmosessa perus kaksiossa”	”käytetään paljon kaikkea kierrätettyä”; (kodinkoneisiin) joutuu vähän aina säästään ja miettiin, että koska voi hankkia”

lina	köyhä yhteiskuntarakenteilla perusteltu luokitus	"vaikka niinkun yrittäis tehdä sitä omaa osuutta ja itsenäistyä, niin tavallaan yhteiskunta ei kauheesti tue siihen"; vaikka haluais tienata sen oman elantonsa, se ei oo jotenkin mahdollista"	"tukia tulee eri paikoista"; "jonotteleminen on kauheen tyypillistä"	"se on vähän semmosta taiteilua ja usein joutuu lainaan rahaa"; "ostetaan kyllä aika paljon vaatteet kirpputorilta"; "käydään sukulaisilla syömässä": "kirkolta oon hakenu avustuskasseja"
Sanna	ei rikkaasta perheestä toiminnallinen ja puolustusasemiin asettava, luokka-ajatteluun viittaava luokitus	"pakko mennä niillä mitä on"; "joutuu sillai niinku miettiin"	"ei oo varaa"	"oon oikeesti joutunu niin monta kertaa lainaan rahaa"; oon soittanu pari kertaa sosiaalitoimeen, että pystyttekö laittaa kahta päivää ennemmin"; "lasken oikeesti joka päivä mielessäni"; "vähemmän pääsee liikkuu"
Petra	köyhän rajalla sopeutuva luokitus	"sit on aina ne päivät, et joutuu vähän kattoon, et mitä kaupasta ostaa, sit taas loppukuusta törsäetään"	"eikä sen jääkaapin tarte aina olla ihan täynnä"	"joudun lainaan aika usein, kun mä ostelen välillä jotain turhaakin, niin sit on loppunu niinku rahat"

Kiintoisan vertailupohjan nuorten yksinhuoltajaäitien haastattelujen analyysiin sain siitä, että kesällä ja syksyllä 2010 haastattelin Köyhyys kuntatyön haasteena - tutkimushankkeeseen 35–51 -vuotiaita yksinhuoltajaäitejä osittain samoin teemoin. Teemoina olivat köyhyys, yksinhuoltajuus ja kokemukset palvelujärjestelmästä. Vanhempiin yksinhuoltajanaisiin verrattuna nuorten kuvaukset omasta tilanteestaan sisälsivät huomattavasti enemmän myönteisestä tulevaisuudenuskosta kertovaa: lähes kaikki kertoivat jollakin tavoin kokevansa vähävaraisuuden nuoruuteen ja opiskeluun kuuluvana elämänvaiheena, ei pysyvästi jatkuvana olotilana. Marjo kuvaa tilannettaan näin:

Vähävaraisuus, no mä nyt ajattelen, että mä pärjään sillä, mitä mä saan. Mä oon kuitenkin vielä etuuksilla tässä toistaseks, tai todennäköisesti vielä jonkin aikaa. Semmonen ajatus, että mä olisin jossakin palkkatyössä, tuntuu aika kaukaselta, nyt kun vasta opiskelija alottaa. Niin mä jotenkin ajattelen sen niin, että mitenkä mä voisin odottaa, että mulla olis enemmän rahaa tämmöses elämäntilanteessa, kun vielä opiskelee.

Alle 25-vuotiaiden keskuudessa itse ansaittu kohtuullinenkin varakkuus tai niin sanottu keskituloisuus, saati huomattavampi omaisuus on enemmän poikkeus kuin normi, toisin kuin yli 30-vuotiaiden kohdalla. Näin ollen yksikään haastattemistani nuorista yksinhuoltajaäideistä ei kokenut vähävaraisuuden vaikuttavan elämäänsä yhtä musertavasti kuin suurin osa vanhemmista haastattemistani yksinhuoltajaäideistä.

Nuoret eivät myöskään kokeneet vähävaraisuuden näkyvän kohdallaan heikkoina asumisoloina – verraten muihin omanikäisiin, kun taas vanhemmat haastateltavat kertoivat taistelukertomuksista Kelan ja sosiaalitoimen kanssa, jotta he saattaisivat tukijärjestelmän puitteissa asua edes siedettävän tasoisesti – tai sitten tuskallisesta häpeästä omaa kotia kohtaan. Oman ikäluokan kautta syntyvän viiteryhmän vaikutus vähävaraisuuden kokemukseen ja henkiseen kuormittavuuteen näyttäytyikin haastattemieni yksinhuoltajaäitien kuvausten perusteella erittäin merkittävänä.

Nuorten yksinhuoltajaäitien kohdalla yksinholтажaksi päätyminen ei ole aiheuttanut huomattavaa tulotason tippumista, kuten varttuneempien yksinhuoltajaäitien kohdalla tyypillisesti oli tapahtunut. Sarita on ainoa haastattemistani nuorista naisista, jolla on takanaan eroon päättynyt avioliitto. Iina on elänyt avoliitossa lapsen isän kanssa. Muut naiset ovat aina olleet yksinhuoltajia, mutta ovat olleet omanlaisessaan parisuhteessa lapsen isän kanssa. Sarita on myös ainoa, joka tulevaisuuden toiveista kysyttäessä mainitsee huumorin siivittämänä mahdollisuuden avioitua uudelleen.

Viehättävällä Saritalla on mielessään tehokas keino päättää yksinhuoltajavaihe ja vähävaraisuuskin kohdallaan:

[nauraen] mä voin olla ihan hyvin ystävä jonkun kanssa, joka on tosi joku kroisos, mä voisin ihan hyvin olla ystävä, vaikka tosi läheinenkin ystävä

jonkun tosi rikkaan kanssa, joka... Mä voisin olla naimisissa jonkun tosi rikkaan kanssa!

Sarita kokee yksinhuoltajuuden kuuluvan elämäänsä tällä hetkellä, mutta vaihe ei välttämättä kestä kovin pitkään, sillä ”voihan se olla, että mä löydän jonkun täydellisen miehen ja meenkin naimisiin!”.

Haastatteluhetkellä Marjo on juuri aloittanut opiskelun yliopistossa ja hänen kaksi lastaan ovat siirtyneet kotihoidosta päiväkotihoidon. Marjon tulot ovat juuri hieman pienentyneet, kun hän on siirtynyt kotihoidontuelta opintorahalle. Opintolainaa hän ei aio nostaa, eikä ole siihen pakotettu vanhemmiltaan saamansa avustuksen ansiosta. Kuitenkin hänellä on monen vuoden kokemus vähävaraisuudesta, joka hänelle näyttäytyy ennen muuta ekologisesti ja eettisesti kestävästä elämäntapana, tietyllä tapaa itse harkittuna ja valittuna:

...ja ihan semmonen yleinen nuuka elämäntapa, joka ei tavallaan liity siihen, että mulla on vähän rahaa, vaan ihan toisenlaisiin arvovalintoihin. [...] Mun on tavallaan helppo mun eri arvovalinnoilla perustella se, miks me ei osteta jotain. Ikinä en oo kyllä sanonu lapsille, et me ei osteta jotain, koska ei oo rahaa. Vaikka se ehkä olis voinutkin olla se tosiasia.

Ekologis-eettisen ideologian omaksuneella ja sitä käytännön elämässään toteuttavalla Marjolla vähävaraisuus ei vaikuta aiheuttavan ristiriitoja ympäristön kanssa, etenkin kun hänen ystäväpiirissään vallitsee hänen kertomansa mukaan samankaltainen kulutuskriittinen arvomaailma ja elämäntapa. Pärjääminen pienituloisena ei tunnu Marjoa huolestuttavan, vaan hän sanoo päinvastoin pitävänsä sitä ihailtavana. Hänellä on kuitenkin tulevaisuutta koskeva lapsiin liittyvä huoli: hän haluaisi olla riippumaton Kelan etuuksista viimeistään siinä vaiheessa, kun lapset ovat teini-ikäisiä, jotta lapset saisivat hyvät materiaaliset mahdollisuudet esimerkiksi harrastaa, kuten hänen vanhempansa erosta huolimatta pystyivät antamaan.

Marjo ei oleta lastensa varttuessaan omaksuvan äidiltään ankaran kulutuskriittistä elämäntapaa, vaan pyrkii huolehtimaan siitä, ettei lasten elämään missään vaiheessa heijastu se, että perheellä on vähän rahaa käytössä. Näin ollen kun on lapsien

tulevaisuudesta kysymys, Marjo ei liitä vähävaraisuuteen pelkästään positiivisia kategoriapiirteitä, kuten eettisyys ja ekologisuus. Marjon näkemyksiä vähävaraisuudesta voi selittää hänen omakohtaisilla kokemuksillaan: hän kertoo olleensa itse yksinhuoltajaperheen lapsi, mutta saaneensa siitä huolimatta harrastaa kalliitakin harrastuksia ja vaikka äidillä oli taatusti rahahuolia, hän ei kokenut sen heijastuvan millään lailla negatiivisesti hänen elämäänsä.

Haastattelemistani naisista Marjo on ainoa, joka ei kertomansa mukaan ole koskaan eikä missään kohdannut minkäänlaista negatiivista suhtautumista itseensä nuorena vähävaraisena yksinhuoltajaäitinä. Marjo on myös ainoa, joka selkeästi ilmaisee sekä vähävaraisuuden että yksinhuoltajuuden perustana olevan hänen omat, harkitut valintansa.

Toisenlaisessa sosiaalisessa ja ideologisessa ympäristössä elävä ja ehkä erilaisesta luokkataustasta lähtöisin oleva nuori yksinhuoltajaäiti taas saattaa kohdata tilanteita, joissa kokee olevansa jopa ihan kelvoton, kuten Sanna kuvaa tuntemuksiaan kohtaamisissa lapsensa päiväkodilla sekä toisten vanhempien, että henkilökunnan kanssa. Sanna on kokenut muiden vanhempien ja henkilökunnankin ylenkatsovan häntä ja hänen lastaan vain siksi, että he tietävät hänen olevan nuori, vähävarainen yksinhuoltajaäiti:

Et just silleen että anteeks, et ei olla kauheen rikkaasta perheestä, sori, jos ollaan yksinhuoltajia! Itse asiassa sanoinkin kyllä aika kärkkäästi niille siitä asiasta. Mut siis se oli tosi radikaalia, mitä se oli se käyttäytyminen silloin.

Sanna liittyy kohtaamansa negatiivisen suhtautumisen ennen muuta kategoriapariin ”ei olla kauheen rikkaasta perheestä” ja ”ollaan yksinhuoltajia”. Nuori ikä ei näyttäyty ratkaisevana negatiivisena ominaisuutena, vaan jopa voimakkaimmin varakkuus, toiseksi yksinhuoltajuus. Sanna kategorisoi päiväkodilla tapaamansa lasten vanhemmat sellaisiksi ihmisiksi, jotka elävät aivan toisenlaisessa todellisuudessa kuin hän ja ”sen niinku näkee niistä”. Sanna on miettinyt sitä, miksi häneen ja hänen lapseensa on suhtauduttu eri tavalla kuin muihin ja toteaa, että kaikki johtuu siitä, että muut tietävät hänen olevan vähävarainen yksinhuoltaja.

Toisin kuin Sanna ”näkee niistä” muista, millaisia he ovat arvoiltaan ja elämäntavaltaan, Sanna on vakuuttunut siitä, että hänen lapsestaan vähävaraisuus ”ei varmasti voi näkyä niinku vaatteista esimerkiksi, tai sen käyttäytymisestä”, koska hän äitinä pystyy huolehtimaan pienilläkin rahoilla lapselle siistit ja kivannäköiset vaatteet ja lapsen reippaan ja sosiaalisen käytöksen Sanna kokee merkinä siitä, ettei oikeasti olekaan kelvoton, vaikka jotkut parempiosaiset ovat antaneet niin ymmärtää.

Iina sano kokevansa nykytilanteen erittäin raskaana, mutta siitä huolimatta hänellä on suunnitelmissa jatkaa korkeamman asteen opintoihin työn ohessa valmistumisensa jälkeen. Haastattelemistani nuorista Iinan kuvaus tilanteestaan näyttää sekä suunnitelmallisimpana, että eniten nuoren yksinhuoltajaäidin jaksamista koettelevana. Tulkitsen Iinan kokevan rahan vähyyden epäoikeudenmukaisimpana kohdallaan, koska hän yrittää jaksaa tavallaan kolmessa työssä: lapsen kanssa kotona, opiskella ja käydä palkkatyössä. Iina sanoo kokevansa usein, että on köyhä. Osoituksena siitä hän kertoo esimerkin, että kun hänellä viimeksi tuli ajatus soittaa sosiaalitoimeen yhden asian takia, hän joutui jonottamaan puhelimesta niin kauan, että koko prepaid puhe-aika kului.

Köyhyydestä kertoo Iinan mukaan myös se, että ruoka – välttämättömin peruselintarvike – tuntuu hänestä olevan tosi kallista. Iina sanookin säästävänsä pääasiassa ruuasta: tekemällä ruokaa isoja määriä pakkaseen ja käymällä usein sukulaisten luona syömässä. Sanna kertoo säästävänsä ruuassa niin, että lapselle hän huolehtii joka päivä ravitsevan ruuan, mutta saattaa välillä itse syödä pelkkiä nuudeleita.

Kun kysyn Iinalta, mikä häntä tulevaisuudessa eniten auttaisi, hän vastaa yksinkertaisesti: ”raha!” Iinan määrätietoiset työelämässä etenemiseen liittyvät suunnitelmat antavat hänelle uskoa ja toivoa siitä, että valoisimmat ja varakkaammat ajat ovat edessä. Varsin erilaisen vastauksen tulevaisuutta koskevaan kysymyksen antaa Petra, joka sanoo viihtyvänsä kotona lasten kanssa, eikä halua nyt edes alkaa miettiä, mitä tekisi sitten, kun nuorin lapsi täyttää kolme vuotta ja kotihoidontukiaika päättyy.

J: Miten sä ylipäänsä koet tän nykytilanteen ja millaisia toiveita sulla on tulevaisuudelle?

Petra: No en mä tiä, kun tähän on niinku niin tottunu, et ei oo sitä rahaa ylimäärästä. Mutta, mut siks on hyvä, et on noi Halensit ja Ellokset ja Anttilat, mistä saa tilailtua osamaksulla. Ja makselee sitte pikkuhiljaa niitä. Siihen on vaan niin tottunu, et ei osaa ees ajatella, et voittais lotossa tai et ois niinku ylimäärästä.

Vaikka haastattemieni nuorten yksinhuoltajaäitien kertomat suunnitelmat rahan ansaitsemiseksi tulevaisuudessa ovat erityyppisiä, on usko pärjäämiseen tavalla tai toisella joka tapauksessa kaikilla vahva. Jokainen myös ilmaisi asettavansa lapsen tai lasten materiaaliset tarpeet omiensa edelle. Esimerkiksi Marjo kertoi, että voisi omasta puolestaan vaikka dyykata ruuan tai elää kuukauden kaurapuurolla, mutta että haluaa suoda lapsille monipuolista ravintoa. Sanna kertoo kulkevansa siskon vuosia vanhassa paidassa, eikä ole hankkinut talvikenkiä kovista pakkasista huolimatta. Sanna käyttää samoja lenkkareita kesät talvet, jotta voisi silloin tällöin ostaa lapselleen jotakin mukavaa, kuten kuuden euron DVD:n, jota lapsi sitten katsoo lukemattomat kerrat.

Petran kohdalla sanonta ”lapsi tuo leivän tullessaan” on toteutunut ja ankarimmat rahahuolet väistyneet etenkin siten, että kun on lapsi, kynnys pyytää sukulaisilta apua on alhaisempi kuin ennen lapsen saamista:

J: Et sikäli aattelet, että lasten myötä on parantunu se tilanne?

Petra: On, joo. Tuntuu että saa itekin helpommin kysytyä joltain lainaan, kun on lapsia. Että sit se on vähän pakko. Pakko saada jostain rahaa.

Petran reaaliset tulot ovat myös nousseet lasten myötä, koska hänen pääasiallisena tulonaan oli aiemmin ollut toimeentulotuki. Aikana ennen lapsia tieto pian iskevästä rahattomuudesta oli Petrasta ”ihan hirveätä”, kun puute alkoi olla absoluuttista, eli tietoa siitä, ettei parin päivän päästä ole enää ruokaa, ellei sitten lainaa rahaa joltakulta, yleensä omilta vanhemmilta.

Köyhyyden kokemuksesta ja mahdollisista vaikutuksista nuoren yksinhuoltajaäidin mielialaan, terveyteen ja jaksamiseen pohtivat Iina, Sarita ja Sanna, jotka kuvaavat eri

tavoin kuormittuvansa niukan rahatilanteen vuoksi. Sarita palaa myös hetkeksi muistelemaan aikaa, jolloin raha oli yksi avioliiton kiistakapula:

Että miten ehkä on vaikuttanut, niin vois ajatella tämmöstä, että silloin kun olimme vielä lapsen isän kanssa yhdessä, niin riitelimme rahasta. Just siitä, että kun hän ei halunnut niinkun tukea taloudellisesti tarpeeksi, niin sit siitä. Että se totta kai vaikuttaa henkiseen hyvinvointiin, jos sä hoidat pientä lasta ja tappelet vielä lapsen isän kanssa siitä, että pitäis ostaa tätä ja tätä.

Nykyään yksinhuoltajana rahaan liittyvät huolet rasittavat Saritaan paljon vähemmän. hän sanoo uskovansa asioiden aina järjestyvän ja osoitukseksi siitä kertoo, ettei hänelle ole ikinä tullut ”mitään maksumerkintöjä”.

Seuraavassa haastatteluotteessa Sanna havainnollistaa sitä, millaista raha-asioiden miettiminen pahimmillaan on. Sanna kokee jatkuvan käytettävissä olevien rahojen ja ostosten hintojen miettimisen aiheuttavan kotona tilanteita, joissa hän ei jaksa aina olla niin paljon henkisesti läsnä lapselle, kuin tämä kaipaisi. Sanna kertoo myös juuri joutuneensa jäämään viikoksi pois koulusta, koska on joutunut priorisoimaan ruuan ostamisen koulumatkojen kustannusten edelle. Sanna liittää elämään, jossa rahoja on jatkuvasti laskettava, kategoriapiirteet ”tyhjä, varmaan” ja ”pakko kattoo”:

J: Mm. No mites vaik ihan tämmönen rahan miettiminen.

Sanna: [naurua] Tiäksä kuin paljon tyhjää tilaa jää, kun en mieti raha-asioita!

J: Niin, mitä kaikkee sä siihen liittyen mietit ja millast se on?

Sanna: Siis mä lasken oikeesti joka päivä mielessäni, no siis mul ei oikeesti juurikaan varmaan tyhjää tilaa oo, ettenkö mä raha-asioita miettis. [...] Ja just silleen niinku monta kertaa laskee paperillekin että no jauheliha 2€ 29 senttiä, maito on 86 senttiä, hyvä, kananmunat 1,59, no okei, mul on tilillä tän verran. No, mä otan vaikka ton pienemmän kananmunan tosta. Siis on niinku, tuntuu et koko ajan menee raha-asioitten kanssa. [naurahdus] Ei oo kauheen niinku, en mä tiä, tyhjä elämä varmaan! Mut siis se on niinku oikeesti pakko kattoo.

5. AVUNSAANTI JA KOKEMUKSIA PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ: KIITOLLISUUTTA SAADUSTA TUESTA JA RASITTUMISTA BYROKRATIASTA

Pro gradu -työn rajallisen laajuuden vuoksi sekä tutkimuskysymysteni perusteella painotan haastateltujen avunsaantikokemusten tarkastelun palvelujärjestelmässä ja erityisesti sosiaalietuusjärjestelmässä asioinnin kuvauksiin. Kelan etuuksien ja sosiaalitoimen myöntämän toimeentulotuen lisäksi haastatteluissa käsiteltiin myös kunnallista päivähoitoa, perhetyötä, diakoniatyötä ja terveystalvueluita. Näihin palveluihin liittyvistä kokemuksista ja niihin liitettyistä kategoriapiirteistä kerron lyhyesti nuorten yksinhuoltajaäitien esittämien palveluiden kehittämisehdotusten yhteydessä tämän luvun lopussa. Ennen palvelukokemuksiin siirtymistä tahdon lyhyesti kertoa haastateltujen nuorten yksinhuoltajaäitien läheisverkostosta, sen antamasta avusta ja muista rooleista heidän elämäntilanteessaan.

Vain yksi haastattelemani nuori yksinhuoltajaäiti kuvasi lastensa isää enemmän positiivisesti, kuin neutraalisti tai negatiivisesti. Isään liitetyt positiiviset piirteet liittyivät läsnäoloon ja siihen, että isästä on yksin lasten kanssa asuvalle äidille konkreettista apua, sillä isä on ”joka päivä tekemisissä lasten kanssa”. Neutraalit piirteet liittyivät tässä aineistossa siihen, ettei isän rooli ole ollut alun alkaenkaan merkittävä äidin elämän kokonaisuudessa: ”Toisen lapsen isän kanssa oltiin jopa avoliitossa niinkin pitkään kuin kaks kuukautta”, sanoi itsenäisen vanhemman identiteetin omaava Marjo naureskellen.

Haastatellut puhuivat lastensa isistä kaiken kaikkiaan suhteellisen niukasti. Isiin liitettyjä negatiivisia piirteitä olivat ”ei suostu” ottamaan lasta luokseen, jotta äiti pääsisi töihin, jos ei ole isäviikonloppu, ”kyvytön ottamaan yhtään vastuuta”, ”kyvytön elämään terveessä parisuhteessa” ja ”sekään ei tahdo oikein onnistua”, että lapsi on isällään sovittuina aikoina. Yksi haastateltu kertoi hakevansa yksinhuoltajuutta tästä syystä ja siitä, miten poikansa puolta pitävä isän äiti yrittää vaikuttaa asiaan äidin kannalta epäsuotuisasti.

Haastatelluilla saattoi olla myös parisuhde, mutta koska se ei suonut heille merkittävää tukea heidän yksinhuoltajuuteensa, he eivät katsoneet aiheelliseksi kertoa siitä. Sanna valotti tilannetta tähän tapaan: ”äitiltä mä voin lainata, mutten todellakaan kehtaa tiäkkö toiselta. Et jos se haluaa jotain antaa, niin sit antaa”. Tulkitsen tässä nuoren yksinhuoltajaäidin priorisoivan pyrkimyksen riippumattomuuteen ja tasa-arvoiseen suhteeseen materiaalisten etujen keräämisen edelle.

Kolme viidestä kuvasi omat vanhempansa tai toisen heistä merkittävänä tuen ja avun antajina. Vanhemmat avustivat lapsiaan ja lapsenlapsiaan taloudellisesti sekä tarjoamalla lapsenhoitoapua. Myös muut lähisukulaiset, kuten omat sisarukset, isovanhemmat ja kummitäti mainittiin tuen ja avun antajina. Jos haastatellun mukaan tilanne on se, ettei ole ”mitenkään hirveen hyvät välit mun vanhempiini, niin ei oo niinkun tavallaan sitä semmoista, että nyt vois vaan soittaa että isi hei, nyt olis että mä haluaisin ostaa tollaset, että lainaatko rahaa. Tällaisessa tilanteessa nuorella yksinhuoltajaäidillä on ”minä pärjään” -asenne ja hän saattaa hakea apua herkemmin sosiaalipalvelujärjestelmän kautta kuin läheisiltä.

Neljä viidestä kertoi saaneensa vanhemmiltaan ja etenkin äidiltä jonkinlaista ohjausta tai esimerkin toimeentulotuen hakemiseen, mistä syystä toimeentulotukipalvelun piiriin pääseminen ei tuntunut yhdestäkään haastatellusta huomattavan hankalalta tai vieraalta. Kaksi viidestä kertoi kuitenkin kokevansa jonkinlaista arvostelua ja saaneensa ”ristiriitaisia kommentteja” vieraampien sukulaisten taholta, jos joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen. Iinan sanoin ”vähän sellasta, että jotenkin pitäis sitä nyt niinkun pärjätä omillaan. Mutta sitten toisaalta kun käy töissä, niin sekään ei oo ollu hyvä, että sitten se aika on pois lapselta. Sit et oo tarpeeks lapsen kanssa”.

Yksikään haastatelluista ei kertonut pyytävänsä ja lainaavansa sukulaisilta rahaa erityisen mielellään ja rahan lainaaminen saatettiin kokea suorastaan ”nöyryyttävänä”, ”vastenmielisenä” ja ”itsenäisyyttä ja yksityisyyttä rikkovana”. Sukulaisilta lainaaminen ja toimeentulotuen hakeminen saatettiin kokea näin ollen samaan tapaan vältettävänä, omanarvontuntoa nakertavana asiana. Kuten toimeentulotukea hakiessa omista rahankäyttöön liittyvistä tekemisistä on toimitettava selvitys etuuskäsittelijälle tai sosiaalityöntekijälle, saattaa nuori yksinhuoltajaäiti kokea olevansa tekemisistään tilivelvollinen sukulaisilleen, joilta on lainannut rahaa:

että joutuu hirveesti tukeutuun omiin sukulaisiinsa, mikä taas oikeuttaa aika paljon heitä sitten taas niinkun siihen, että he voi sitten sanella mulle, että mitä mun pitäis niinkun omassa elämässäni tehdä.

Jokainen haastatelluista kuvasi ystävien roolin elämässään erittäin merkittävänä: lapsesta syntyvän ilon lisäksi juuri ystävät auttoivat heitä jaksamaan. Haastateltujen ystäväpiiriin kuului heidän myös ja osalla etenkin nuoria yksinhuoltajaäitejä, joilta he saivat vertaistukea yksinhuoltajuuteen, kuten Marjo kertoi:

No, toki sitä nyt aika helposti löytää semmosta, ystäviä siis esimerkiks, muista yksinhuoltajista, jolla on kans hyvin samantyyppinen tilanne kun mulla, paitsi vähän vanhemmat lapset. On semmosta jaettua kokemusmaailmaa sitä kautta. Ja sit voi vaikka vähän lastenhoitajuttuja silleen, mulla on yks yksinhuoltajaystävä alusta saakka lasten kanssa itekseen. Niinku aina jos se kysyy multa, että voinko hoitaa lapsia, niin mä oon aina ottanu ne, ellei oo siis joku todella huono tilanne.

5.1 Nuorten yksinhuoltajaäitien kokemuksia sosiaalipalvelujärjestelmän asiakkaana olosta

Kaikilla haastattemillani nuorilla yksinhuoltajaäideillä on kokemusta sekä Kelan etuuksien hakemisesta että toimeentulotukiasiakkuudesta, joihin haastatteluissa keskityin. Haastatellut olivat kaikki saaneet toimeentulotukea vähintään satunnaisesti ja asioineet pääasiassa kirjallisten hakemusten kautta sosiaalitoimen kanssa. Vain yhden haastatellun kuvauksista kävi ilmi pidempiaikainen, tiiviimpi ja monentyypistä tukea antava toimeentulotuen ja sosiaalityön asiakkuus.

Kelan myöntämät etuuden olivat jokaisen haastatellun pääasiallisena tulona tällä hetkellä: Marjo ja Sarita olivat juuri siirtymässä kotihoidontuella opintotuelle. Iina sai opintotukea, mutta hänelle ei myönnetty opintolainaa johtuen vanhasta luottohäiriömerkinnästä, joten hän hankki lisätuloja työskentelemällä opintojen ohessa sekä satunnaisella toimeentulotuella. Sanna sai opintotukea ja oli onnistunut saamaan

”sossun maksamaan” hänen opiskelunsa yksityisen sektorin koulussa. Petran pääasiallinen tulo oli haastatteluhetkellä äitiysraha, koska hänen nuorempi lapsensa oli vasta muutaman kuukauden ikäinen.

Löysin haastateltujen käyttämistä toimeentulotuen sekä Kelan etuuksien luokitustavoista omaan kokemukseen perustuvia, suomalaiseen yhteiskuntaan perustuvia ja globaaleja perusteita. Edellä mainitut luokitustavat näkyivät siinä, miten haastatellut asemoivat itsensä suhteessa toimeentulotukeen sekä Kelan etuuksiin ja miten he asemoivat itsensä suhteessa kyseisen tukimuodon kategoriaan.

Sosiaalitoimiston asiakkaana

Sosiaalitoimistosta kuukausittain tai tarvittaessa haettavan toimeentulotuen haastattelemani nuoret yksinhuoltajaäidit kategorisoivat poikkeuksetta ristiriitaiseksi ja kritiikkiä ansaitsevaksi järjestelmäksi; kuitenkin samaan aikaan he liittyivät siihen voimakkaita yhteiskunnallisen perusoikeuden ja mutkattomuuden piirteitä. Marjo pohti toimeentulotuen hakemiseen liittyviä kulttuurissamme vallitsevia käsityksiä, joiden kaltaisia ajatuksia myös muut haastateltavat toivat esiin:

Joillekin ihmisille se on semmonen ihmeellinen tai häpeällinen asia, mä en oo ikinä kokenu sitä niin. Mä ajattelen, et miks olis olemassa tällanen asia kun toimeentulotuki, jos sitä ei sais hakee.

Kolme viidestä haastatellusta asemoivat itsensä suhteessa toimeentulotuen kategoriaan siten, että sen käytön välttäminen toi onnistumisen- ja omanarvontunnetta. Kuten yksinhuoltajuuteenkin, suurin osa toimeentulotukeen liitetyistä negatiivisista kategoriapiirteistä liittyivät siihen, mitä haastatellut olettivat muiden ihmisten tai ihmisten yleensä ajattelevan toimeentulotuesta ja sen saajista. Haastateltavat sanoivat käsityksiinsä vaikuttavan yleinen puhe ”sossupummeista” ja kohdattu ”sossuvastaisuus”. Myös oma viiteryhmä vaikuttaa asenteisiin: ”Moni sitä tekee ja moni kaverikin sieltä saa”, sanoi Petra, jota silti on ”välillä hävettäny hakea sieltä ja pyytä jotain”, juuri siksi, että ihmiset puhuvat sossupummeista.

Marjo arvelee häpeään liittyvien käsitysten elävän etenkin vanhempien ihmisten keskuudessa, nuoret taas suhtautuvat sosiaalitoimistossa asioimiseen mutkattomammin. Marjo puntaroi omaa toimentulotuen käyttötaitoaan ja miettii, olisiko hyvä, jos hän osaisi käyttää tuke ”jotenkin laajemmin”. Puhe ”sosiaalipummeista” saa kuitenkin Marjonkin hakemaan toimeentulotukea vain tosi tarpeeseen.

Petra sanoo tunteneensa joskus häpeää toimeentulotukea hakiessaan, koska ”kaikki puhuu sossupummeista”. Häpeäntunnetta hänen kohdallaan on lievittänyt ystäväpiiri: ”niin moni kaveritkin sieltä saa”. Sarita sanoo kohdanneensa ”niin sanottua sossuvastasuutta” aika paljon ja siihen liittyen huomanneensa, etteivät monet ihmiset mielellään ”hakis sieltä mitään”. Itse hän ei koe toimeentulotuen hakemista hävettävänä eivätkä muiden, kuten esimerkiksi varakkaampien sukulaisten erilaiset asenteet häiritse häntä.

Kritiikkiä haastattelemani nuoret yksinhuoltajaäidit kohdistivat niin toimeentulotuen hakemisprosessin rasittavuuteen, kun pitää ”kaikki paperit toimittaa”, ”oma stressinsä”, ”vaikea prosessi” ja kohtaamistilanteisiin sosiaalitoimistossa: ”oli nihkee mies vastassa”, ei tullut semmosta oloa, että kovin mielellään menis hakeen apua”, ”nihkee fiilis, ettei ne sieltä kauheen mielellään mitään anna”, ois kaivannu enemmän semmosta ihminen kohtaa ihmisen”. Kritiikin kohteena olivat myös toimeentulotuen riittämättömyys, työntekijän tavoittamattomuus ja pitkä odotusaika.

Yksi haastatelluista korosti sitä, miten suuri vaikutus sosiaalitoimiston työntekijän persoonalla ja asiointihetkellä koetuilla henkilökemioilla on siihen, miten hän suhtautuu toimeentulotukeen ja sosiaalitoimistossa asioimiseen ylipäätään. Hänen lähtökohtanaan vaikutti olevan, että toimeentulotuki ja sosiaalityö ovat palveluita, joita hänellä on oikeus käyttää mahdollisimman paljon saadakseen apua, jonka hän asiakkaana ansaitsee.

Taulukko 4. Toimeentulotuki-kategorian piirteet

	Kategoria ja kategorisoinnin tapa	Asemoituminen suhteessa kategoriaan	Laadullinen kategoriapiirre	Toiminnallinen kategoriapiirre
Marjo	toimeentulotuen hakeminen; toimeentulotuki sekä yhteiskunnallinen että omaan kokemukseen perustuva luokitus	"ihmisiä pitäis rohkasta enemmän käyttään toimeentulotukee", "oon vähän pettynyt"	"joillekin ihmeellinen tai häpeällinen asia"; "monta tapaa käyttää, jos osaa"; "puhdas lasku"; yhteiskunnallinen oikeus	"ajatellaan, et jotkut huijaa", "puhutaan sossupummeista"
Sarita	sossu; toimeentulotuki enemmän omaan kokemukseen perustuva kuin yhteiskunnallinen luokitus	"nihkeitä kokemuksia"; "en koe mitenkään häpeällisenä"; "täytyy tyytyä siihen, mitä sieltä tulee"; "oma stressinsä";	"hyvä juttu enempi kuin huono juttu"; "vaikea prosessi"; "toimeentulotukea hakee oikeesti vähävaraiset ihmiset, joilla menee myös muuten heikommin"	"oon kokenut sen rasittavana ja semmosena etten mielelläni hae sieltä"; "vaaditaan pitkiltä ajoilta tietoja", "oon kohdannut sossuvastasuutta"
Iina	sosiaalitoimi; toimeentulotuki sekä yhteiskunnallinen että omaan kokemukseen perustuva luokitus	"on antanut mulle omanarvontunnetta että mä saan itte hoitaa meidän tulot"	"arka puheenaihe"; "on vähän niinku häpee mennä hakemaan"; "ei kannusta töihin"; "tulee aina miten sattuu"	"jouduin jonottaa"; "ei vaan houkuta joka kuukausi lähettää omia tilittietojaan ja selvittää pennilleen, että mihin mikäkin raha on mennyt"
Sanna	sosiaalitoimisto; sosiaalitoimi omaan kokemukseen perustuva luokitus	"ne hommas asunnon"; "nyt on mennyt sukset ristiin, kun se ei oikein ymmärtänyt, mitä mä yritin sanoo"	"vaihtu tosi tiuhaan, mun käsittelijät"; "ihan hyvää palvelua"; "jokkut tosi nyrpeitä"; "soittoajat tosi hölmösti"	"kun oon yrittänyt soittaa sinne, niin ne ei vastaa siellä"
Petra	toimeentulotuki; toimeentulotuen hakeminen; sossu enemmän omaan kokemukseen perustuva kuin yhteiskunnallinen luokitus	"välillä on hävettänyt hakea sieltä ja pyytää jotain"; "menin sinne heti kun täytin 18"	"moni sitä tekee ja moni kaverikin sieltä saa"; "ei se riitä mihinkään"	"en mä oo siellä käynyt pitkään aikaan, mä oon vaan vieny ne paperit"; "kaikki puhuu aina sossupummeista"; "oli kiva käydä kumminkin"

Kaikkien Kela

Kelan etuuden haastatellut kategorisoivat selkeästi eri tavalla kuin toimeentulotuen, mutta "paperien täyttelyn" ja jonottamisen he liittivät kumpaankin tukijärjestelmään. Esimerkiksi Sarita eritteli Kelan etuuksien ja sosiaalitoimen myöntämän

toimeentulotuen toisistaan eroavia kategoriapiirteitä. Saritan sanoin Kela on ”kaikkien paikka”, toimeentulotukeen liittyy se, että ”menee myös muuten heikommin”. Kelan etuuksien käyttämiseen muutkin haastatellut liittivät enemmän arvoneutraaleja kategoriapiirteitä, kun taas sosiaalitoimen asiakkuuteen liitetään yhteiskunnassamme negatiivisia ja eksklusiivisia piirteitä, vaikka useimmat haastatellut kertoivat itse suhtautuvansa toimeentulotukiasiakkuuteen periaatteessa positiivisesti tai neutraalisti.

Kelan myöntämiin ja Kelasta haettavaan etuuksiin haastatellut liittivät inklusiivisia ja arkipäiväisiä kategoriapiirteitä kuten ”tavallinen” ja ”perusjuttua”. Kuitenkin haastateltavien asenne Kelan tukia kohtaan näyttöytyi hyvin kriittisenä ristiriitaisena ja vaihtelevana. Myönteinen, jopa kiitollinen asenne välittyi Marjon puheesta, kun hän vertasi asemaansa suomalaisena yksinhuoltajana amerikkalaisen kanssasisaren tilanteeseen: ”Oon hirmu etuoikeutettu, että mä oon saanu olla kotona näin pitkään” ja verrattuna joidenkin muiden maiden tukijärjestelmiin ”miten voi olla näin paljon etuuksia ja muita”.

Taulukko 5. Kelan etuudet-kategorian piirteet

	Kategoria ja kategorisoinnin tapa	Asemoituminen suhteessa kategoriaan	Laadullinen kategoriapiirre	Toiminnallinen kategoriapiirre
Marjo	Kelan etuudet; etuudet globaalisti analysoitu luokitus	”mä oon kuitenkin vielä etuuksilla tässä toistaseks”; ”mä haluaisin, et siinä vaiheessa kun mun lapset on esimerkiks teini-ikäisiä, me ei olla Kelan etuuksista riippuvaisia”	”miten voi olla näin paljon etuuksia ja muita”	”oon siirtynyt kotihoidontuelt suoraan äitiyspäivärahalle”; ”on mennyt hirmu jouhevasti”
Sarita	Kela omaan kokemukseen perustuva luokitus	”saa vääntää asioista”	”vähän niinkun kaikkien paikka”; ”tosi rasittavaa”	”paperien täyttelyt”; ”prosessi, että pitää ne kaikki tulot ja että kuka sä oot ja suunnilleen paljonko painat, mitä teet”

Iina	Kela omaan kokemukseen perustuva, yhteiskunnalliselle tasolle laajennettu luokitus	"on kans ristiriitaisia"	"yhteiskunta ei kannusta töihin menemiseen"	"alkukuusta tulee se opintotuki, niin siitä pitäis maksaa osa vuokrasta ja sit pitäis jäädä vielä elämiseen rahaa"
Sanna	Kelan tuet omaan kokemukseen perustuva, yhteiskunnalliselle tasolle laajennettu luokitus	"mun oli pakko laittaa se (hakemus), et mä pääsen tekeen jotain"; "kiitos tästäkin tuesta, oli hirveesti apua"	"kusetuksen makua"	"sulle tulee Kelasta paperit säät sen ja sen verran rahaa, kato tilille, ai, multa puuttuu täältä tyylin 20% siitä"
Petra	Kela omaan kokemukseen perustuva, osittain yhteiskunnalliselle tasolle laajennettu luokitus	"oon asioinu siellä kauan; aina on menny ihan hyvin", "tyhmää, että äitiyspäivärahakin lasketaan tulojen mukaan"	"ihan perusjuttua"; "nekin rahat liian pieniä", "ei oo enää suoraa numeroa sinne"	"sieltä tulee ne tuet" ; "sai jonottaa kauheen kauan"

Kelan etuusjärjestelmässä asioimisen haastatellut kokivat automaattisempaa ja etäisempänä verrattuna toimeentulotukeen, eikä kukaan liittännyt Kelan etuuksien käyttöön minkäänlaisia häpeään viittaavia piirteitä. Kelan etuuksiin kohdistettu kritiikki liittyi virkailijan tavoittamattomuuteen, vaikeuteen sovittaa tuet toimeentulotuen kanssa itselle edullisimmalla tavalla sekä asumistuen ja äitiyspäivärahan määräytymisperusteisiin.

Turhautunutta asennoitumista haastatellut ilmaisivat liittyen Kelan toiminnan byrokraattisuuteen: "saa vääntää asioista", kuinka on "tosi rasittavaa" ilmoitella "ne kaikki tulot ja että kuka sä oot ja suunnilleen paljonko painat, mitä teet". Kritiikkiä kohdistettiin myös siihen, että Kelan maksamista etuuksista menee veroa, mitä Sanna ei ollut ymmärtänyt, vaan koki tilanteen näin: "Mun oli pakko laittaa se (hakemus), et mä pääsen tekeen jotain. Sulle tulee Kelasta paperit sä saat sen ja sen verran rahaa, kato tilille, ai, multa puuttuu täältä tyyliin 20% siitä." Etuuksien verottamisessa onkin hänen sanojensa mukaan "kusetuksen makua".

Iinan tilanteessa suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän sirpaleisuus ja byrokraattisuus käy selkeästi ilmi. Iina kertoi kokevansa ristiriitaisia paineita ja odotuksia liittyen

opiskeluun, työssäkäyntiin ja lapsenhoitoon niin sukulaisten kuin viranomaistenkin taholta. Hänen kohdallaan koetut ristiriidat kiteytyvät kokemukseksi, että ”pitäis vähän niinku kaikkee jaksaa”. Iinan tilanteeseen vaikutti myös se, että hän menetti hyvin nuorena luottotietonsa, minkä hän kertoo johtuvan siitä, ettei kukaan aikuinen neuvonut häntä rahankäytössä. Tästä syystä Iinalle ei myönnetty opintolainaa ja hän joutui rahoittamaan opiskeluaan sekä työnteolla, että toimeentulotuella.

Iina luonnehtii elämäänsä ”sinnittelyksi”: ”on ajatellu vaan, että mä sinnittelen niinku jotenkin tässä. Että sellasta sinnittelyähän se niinku on.” Seuraavassa haastatteluoitteessa Iina kertoo, miten olisi ehkä selvinnyt pienemmillä ristiriidoilla ja toiminut lapsen edun mukaisesti, jos ei olisi hakeutunut kesätöihin, vaan viettänyt kesän toimeentulotuen turvin lapsen kanssa kotona:

Ja myöskin sosiaalitoimi ja Kela, on kyllä kanssa niinku ristiriitasia. Niinku tavallaan, että toisaalta kehotetaan hakeen apua, mutta sitten kun sitä apua hakee, niin sitten tulee just tämmösiä, että jos on saanu toimeentulotukee, niin .. No nyt esimerkiks kesällä mulle kävi sillä lailla, että mä menin töihin. Ja mä tienasin saman verran, mitä mä olisin saanu sosiaalitoimesta. Että noin niinku 50-100€ enemmän. Ja sitten kun menin takasin kouluun, niin mulle tuli yleisen asumistuen päätös, että sitä lasketaan sitä asumistukee ja peritään takasin kesän ajalta. Että tavallaan näin ei olis käyny, jos olisin käyny sosiaalitoimessa sitten ja olisin saanut olla lapseni kanssa myöskin silloin.

5.2 Tyytymättömyys julkisen sektorin terveystalouteihin, muut palvelukokemukset ja toiveet palveluiden kehittämiseksi

Haastattelemani nuorista yksinhuoltajaäideistä kolme viidestä esitti ankaraa kritiikkiä julkisen terveydenhuollon palveluja kohtaan. Jotka eivät esittäneet, eivät kertomansa mukaan olleet juuri joutuneet niitä palveluja käyttämäänkaan, sillä heidän lapsensa olivat olleet ehkä poikkeuksellisenkin terveitä - kyseessä olivat äidin kotona kolmivuotiaiksi hoitamattomat Marjon ja Saritan lapset. Muut haastatellut kategorisoivat käyttämäänsä julkista terveydenhuoltoa yksinomaan negatiivisesti: ”lääkärit hosuu”, ”saa aina jonottaa”, ”en vaan tykkää”, ”kohtuuton aika jonottaa pienelle lapselle”, ”en

tykänny”, ”ne ei ottanut tosissaan”, ”tein valituksen, niin mitään ei tapahtunu”, ”sukset ristissä”, ”pitää vaihtaa”, ”en ite päässyt päivystykseen”, ”monesti on ollut vaikeaa saada lapselle lääkäriaikaa omalääkärille”, ”omalääkäri vaihtuu” ja ”jos olis varaa, niin menisin johonki yksityiselle”, mutta vähävaraisuuden vuoksi on ”pakko käyttää huonoo palvelua niinku”.

Haastatellut kritisoivat julkisen terveydenhuollon pitkiä jonotusaikoja etenkin kun jonottamassa on heidän pieni lapsensa. Kritiikki liittyi myös siihen, ettei nuori yksinhuoltajaäiti lapsineen saa aina välttämättä lainkaan tarvitsemaansa palvelua julkisen terveydenhuollon kautta. Useista stressiperäisistä vaivoista kärsivä Iina sanoikin olevansa tyytyväinen opiskelijaterveydenhuollon palveluihin. Mutta opiskelevalle ja sitä kautta tarvitsemansa terveyspalvelut tehokkaasti saavalle nuorelle yksinhuoltajaäidille julkisen sektorin terveyspalveluiden toimimattomuus ja puutteet aiheuttavat suurta stressiä, sillä hänen lapsensa hoito on niiden varassa:

Esimerkiks muutama viikko sitten menin Acutaan lapsen kanssa, niin me jouduttiin viis tuntia odottaan, jonka jälkeen sanottiin, että vielä kaks tuntia joudutte odottaan. Että se on ehkä kohtuuton aika pienelle lapselle. Ja sitten seuraavana päivänä ei saatu omalle lääkärille aikaa ja jouduttiin lopulta meneen yksityiselle, mikä on myöskin välillä ihan mahdottomuus tälläsellä rahatilanteella. Ei vaan yksinkertasesti oo rahaa mennä yksityiselle ja hakee siihen vielä lääkkeet. Mahdollisesti kulkee vielä taksilla ne matkat kipeen lapsen kanssa.

Edellistäkin valitettavampi oli kuvattu tilanne, jossa vakavasti sairasta lasta ei oltu tutkittu asianmukaisesti terveyskeskuksessa, jonne äiti hänet erittäin huolestuneena vei. Kun äiti vei lapsen toistamiseen lääkäriin ja vaati verikokeiden ottoa, jotka lopulta vastahakoisesti äidin kuvauksen mukaan otettiin, lapsi otettiin tulosten perusteella suoraan sairaalaan morfiinitiputukseen, missä yhteydessä äiti kertoi ylilääkärin ”tokaisseen” vähätteleviä kommentteja tilanteesta. Kyseinen äiti totesi tilanteen kärjistymisen ja lapsen vaaraan joutumisen johtuvan häneen itseensä liittyvistä tekijöistä:

Jos sulla ei ole sitä toista siinä, niin ei sua kauheen tosissaan oteta ja varsinkin jos sulla on vähänkin, niinkun se synnytyksen jälkeinen masennus, et vaik se olis kuin lievä, niin ei todellakaan..

Edellä kuvatussa tapauksessa haastateltu nuori yksinhuoltajaäiti ei suoraan kritisoinut julkisen terveydenhuollon tasoa objektiivisesti, vaan katsoi kokemansa väärinkäytökset liittyvän siihen, miten julkisen terveydenhuollon palveluksessa työskentelevät hoitajat ja lääkärit kategorisoivat hänet negatiivisesti ”synnytyksen jälkeisestä masennuksesta kärsivänä”, ”hysterisenä” ja ”yksinhuoltajana” ihmiseksi, jota ei tarvitse ”ottaa tosissaan”. Näin ollen äiti koki joutuneensa syrjinnän kohteeksi oman tilanteensa vuoksi, mikä saattoi hänen lapsensa vaaraan. Äidille syntynyttä kokemusta alempiarvoisuudesta saattoi vain korostaa se, ettei äidin tekemä valitus johtanut mihinkään.

Julkisen sektorin tarjoamaa lasten päivähoitopalvelun saatavuutta tai laatua yksikään haastatelluista ei kritisoinut aiemmin käsiteltyjen henkilöristiriitoihin ja päiväkodilla kohdattuihin asenteisiin liittyvien tekijöiden lisäksi. Haastatteluhetkellä vain yhden haastatellun lapset eivät olleet kunnallisessa päivähoidossa, joskin kahden äidin lapset olivat vasta muutama päivä sitten aloittaneet päiväkodissa. Päiväkodista puhuttaessa nousi esiin se, miten paljon vähävaraisen yksinhuoltajaäidin taloudessa merkitsee se, että lapsi saa päiväkodissa aamupalan, lounaan ja välipalan.

Käyttämistään palveluista haastatellut olivat tyytyväisiä myös neuvolapalveluihin, joita kaikki haastatellut olivat käyttäneet. Vähemmän käytettyjä mutta kiitosta ansaitsevia palveluja olivat seurakunnan diakoniatyö, Tampereen keskustasta sattumalta tavoitettu ”puistotäti”, jonka hoiviin äiti saattoi jättää lapsen hetkeksi, jotta pääsi asioille sekä kaupungin tarjoama perhetyö, johon haastattelemieni nuorten yksinhuoltajaäitien ideat tarvitsemiensa palveluiden kehittämiseen pitkälti liittyivät, sillä eniten haastatellut toivoivat edullista ja nopealla varoitusaajalla saatavaa lastenhoitoa myös ilta-ajalle.

Inan sanoin tarvetta olisi saada ”ilta-ajalle perhetyötä, jotka pysyis suurin piirtein samoina ihmisinä, jotka pystyis luomaan sellasen niinkun henkilökohtasemman

suhteen perheeseen, tai yksinhuoltajaan ja tähän lapseen”. Marjo taas summasi akuuteimman palvelutarpeensa seuraavasti:

mä voisin kaivata semmosta hyvin nopeesti saatavaa apua, ettei se tarvii olla niin suunniteltua, vaikka toimeentulotuki, kun sun täytyy hakea ja siinä menee kaks viikkoa ja sit voi saada. Hyvällä tuurillä sä oot sillon kahen viikon päästä jo saanu sen jo, vaik lapsilisät. Et sä sillon tarvii sitä rahaa enää niin. Mut en mä nyt ehkä puhu rahasta, vaan vaikka just siitä lastenhoidosta. Et se vois olla hyvin sellasta, et sä voisit seuraavaks päiväks saada vaikka tällasen.

Yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostunut Marjo esitti myös toteuttamiskelpoisen idean lisätä lapsiperheiden yhteisöllisyyttä ja omaehtoista vertaistoimintaa. Kaupunki voisi tarjota sosiaalisen tilan yksinhuoltajaperheille, tai ylipäättään lapsiperheille, joissa vanhemmat ovat vielä lastensa kanssa kotona. Marjo toivoisi tilan olevan täysin vapaaehtoisvoimin toimiva ja vapaasti kävijöiden käytettävissä kuten vallattu talo, jossa olisi oma keittiö. Sellaisessa perhetalossa ”vois olla yhdessä ja tehdä ruokaa”, eikä ajanvietto kävisi vähävaraisen yksinhuoltajan kukkarolle, eikä perustuisi verrattain epäekologisempaan kuluttamiseen, kuten ajan vietto esimerkiksi kahviloissa.

Kuten edellisessä alaluvussa jo totesin, nopeutusta toimeentulotuen käsittelyaikoihin toivoi myös useampi vastaajista, kuten myös sekä Kelan että sosiaalitoimen asiakaspalvelijoiden helpompaa ja nopeampaa tavoittamista ja jonotusaikojen lyhenemistä. Ankarimmin kritisoidun julkisen terveydenhuollon kritiikki kulminoitui toiveeseen hoitaa palveluiden saatavuus ja laatu kuntoon.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET SUHTEESSA KIRJALLISUUTEEN

Haastattelemieni nuorten yksinhuoltajaäitien vähävaraisuuden kokemus näyttäytyi lähes poikkeuksetta tilanteisena, enemmän ikään ja muuhun ohimenevään elämänvaiheeseen, kuten opiskeluun, kuin yksinhuoltajavanhemmukseen sidonnaisena. Opiskeluun motivoituneet nuoret äidit kertoivat erilaisista tulevaisuudensuunnitelmistaan, joiden toteuttamisessa he määrittelivät oman aktiivisuutensa olevan ratkaisevassa roolissa. Haastattelemistani nuorista vain Petran kohdalla tulkitsen hänen elämäntavassaan olevan Sovi Krokin (2009) määrittelemää köyhyystapaisuutta ja sopeutumista tilanteeseen, johon ei sisälly toivetta ja aktiivista pyrkimystä omalla toiminnalla, kuten opiskelulla ja työnteolla, parantaa sosioekonomista asemaansa ja nostaa materiaalista elintasoaan.

Yksikään haastatelluista nuorista ei ilmaissut kokevansa äitiyden tai yksinhuoltajuuden olevan esteenä työtä tai opiskelua koskeville tulevaisuudensuunnitelmille, joskin osa harmitteli perheen yhteisen ajan vähyyttä ja lapsen pitkiä hoitopäiviä. Suomessa nuoren ammattiin opiskelevan tai työssäkäyvän vähävaraisen yksinhuoltajaäidin tilanne onkin radikaalisti erilainen, kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa (vrt. Ozawa 2004, Barnes 2008 ja BeBord ym. 2000).

Lasten kunnallisen päivähoidon saatavuuteen ja laatuun haastattelemanuoret pienten lasten äidit olivat pääosin tyytyväisiä. Nuoret eivät myöskään kritisoineet saamiensa etuuksien tasoa yhtä voimallisesti kuin Köyhyys kuntatyön haasteena – tutkimushankkeeseen haastattelemanuoret vanhemmat yksinhuoltajanaiset (Roivainen 2011). Tämän voi nähdä liittyvän siihen, että nuorten tuttavapiirissä ja viiteryhmässä ylipäätään suhteellinen vähävaraisuus on tavanomaista ja koettavissa sen myötä yleisesti hyväksytympänä kuin yli 30-vuotiaiden kohdalla.

Tästä huolimatta jokainen haastattelemanuori - myös nuori - yksinhuoltajaäiti kertoi jollakin tavoin rasittuneensa käytettävissä olevan rahan vähyydestä ainakin silloin tällöin samaan tapaan, kuten vähävaraisten kaupunkilaisnaisten stressikokemuksia selvittäneessä tuoreessa tutkimuksessa on todettu (Silverstein ym 2010). Yhteistä ja

ehkä yllättävääkin sekä nuorten että vanhempien yksinhuoltajien kohdalla on tähän liittyen se, että suurin osa haastatelluista kertoi oppineensa käsittelemään rahapulaan liittyvää ahdistusta niin, etteivät henkisesti kuormitu siitä enää yhtä paljon kuin aiemmin (Roivainen 2011, 26.).

Haastateltujen kuvaukset kokemuksistaan liittyen yksinhuoltajuuteen peilautuivat yksinhuoltajuutta käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa, johon tutustuin työprosessin aikana. Yksi haastatelluista ilmaisi selvästi kokevansa, että muut ihmiset näkevät perheen ongelmat yksinhuoltajuudesta johtuviksi, sillä yksinhuoltajat määritellään helposti yhteen kategoriaan, jolloin heidän koko elämänsä katsotaan yksinhuoltajuuden läpi (May 2001, 67). Haastatteluaineistoni pohjalta päädyin yhtenevään huomioon Suvi Krokin (2009) kanssa, että vaikka yksinhuoltajat eivät itse koe yksinhuoltajuuttaan merkittävänä identiteetin rakentajana, heidän perhemuotonsa näyttäytyy ulkopuolelle tilanteena, johon heidän tulee kyetä antamaan selitys.

Krokin mukaan yksinhuoltajanaiset pyrkivät selittämällä antamaan oikeutuksen omalle perhemuodolleen. (Krok 2009, 89.) Kaikilla haastattelemillani nuorilla yksinhuoltajaäideillä oli kuitenkin ystäväpiirissään useita yksinhuoltajia ja suurin osa oli itse kasvanut yksinhuoltajaperheessä, mikä tarjoaa sekä merkittävää vertaistukea että lievittänee tarvetta selittää tilannetta läheisille. Toisaalta useampi haastatelluista kertoi kohtaavansa ristiriitaisia odotuksia ja painostavaakin suhtautumista juuri vähän kaukaisemmilta sukulaisilta.

Tutkielmaani keräämäni aineiston analyysin yhtenä tuloksena totean olevani vahvasti yhtä mieltä Brobergin ja Tähtisen (2009) kanssa siitä, että yksinhuoltajien vanhemmuutta koskevissa tutkimuksissa tulisi ottaa huomioon se, että yksinhuoltajien tilanteet voivat poiketa huomattavasti toisistaan. Kun tutkimuksen kohteena on vanhemmuus ja lapsen asema yksinhuoltajaperheissä, perheen arkielämään vaikuttavia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä ei pitäisi sivuuttaa ja kohdella yksinhuoltajaperheitä yhtenä ryhmänä. Tutkimustuloksenani peräänkuulutan myös yksinhuoltajuuteen tyypillisesti liitettävän ”huolipuheen” sijaan keskittymistä yksinhuoltajaperhettä suojaaviin tekijöihin (Broberg & Tähtinen 2009, 169).

Edellä kuvatulta pohjalta yksinhuoltajaperheille suunnattujen palvelumuotojen suunnittelu ja kehittäminen olisi mielestäni hedelmällisempää kuin jos lähtökohtana on mahdollisten uhkien ja riskien torjunta. Haastattelemi nuoret yksinhuoltajaäidit tuskin hyväksyisivät kritiikittä tapaa hahmottaa yksinhuoltajaperheet lähtökohtaisesti haavoittuvaisemmiksi kuin kahden huoltajan perheet, kun arvioidaan esimerkiksi sosiaalisten ongelmien esiintymisriskiä lapsilla (ks. esim. Haataja 2009).

Sukupuoleen ja naisen asemaan liittyvät kysymykset eivät erityisemmin nousseet esiin haastatteluaineiston analyysin myötä, minkä voi tulkita sopivan yhteen sen näkemyksen kanssa, että yksinhuoltajaäitejä voidaan pitää eräänlaisena indikaattorina yhteiskunnan sukupuolitettujen sosiaalisten oikeuksien toteutumisesta (Hobson 1994) siten, että Suomessa nämä oikeudet toteutuvat nykypäivänä verrattain hyvin. Eri hoivamalleissa, joita käsittelin luvussa 2.2, yksinhuoltajan asema ja tulonlähteet muodostuvat erilaisiksi: jos lasten hoitovastuuseen liittyvät tulonsiirrot ovat riittävän korkeat, yksinhuoltajaäidit voivat keskittyä lastensa hoitamiseen kotona (Strell & Duncan 2001).

Jos Suomessa olisi käytössä sen tyyppinen hoivamalli kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa, työmarkkinoille osallistuminen näyttäytyisi yksinhuoltajalle välttämättömyytenä perheen taloudellisen toimeentulon turvaamiseksi (esim. Ozawa 2004). Toisaalta haastattelemistani viidestä nuoresta yksinhuoltajaäidistä kaksi perusteli lapsensa yksivuotiaana kokopäivähoitoon laittamista myös taloudellisin syin sen lisäksi, että he kertoivat halunneensa edetä opinnoissaan ja päästä nopeammin toivomaansa tilanteeseen, eli pärjäämiseen palkkatyöllä, ilman sosiaaliavustuksia.

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Yhteenveto tutkimuksesta

Tämän sosiaalityön pro gradu -tutkielmani empiirisenä aineistona oli syksyllä 2010 ja alkuvuodesta 2011 toteuttamani viiden Tampereella ja Tampereen seutukunnissa asuvan nuoren yksinhuoltajaäidin puolistrukturoitu teemahaastattelu (ks. liite 2). Taustoitin aineiston analyysin esittämällä aluksi katsauksen yksinhuoltajuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa. Yksinhuoltajan asema ja yksinhuoltajan kategoriaan liitetyt piirteet ovat aikojen saatossa muuttuneet paljon, mutta edelleen yhteiskunnallisessa keskustelussa yksinhuoltajuutta käsitellään tyypillisesti ”huolipuheen” kautta, vaikka heidän asemansa parantamiseksi olisi syytä siirtyä voimavarakeskeisempään lähestymistapaan (esim. (Broberg & Tähtinen 2009). Tämän jälkeen siirryin esittelemään yksinhuoltajia ja etenkin nuoria yksinhuoltajia koskevia kansainvälisiä ja vertailevia tutkimuksia. Summaan tämän osion siten, että pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon kuuluvien kattavien sosiaali- ja perhepalvelujen, sekä tuntuvien tulonsiirtojen säilyttämisen ja kehittämisen tarve on ilmeinen, mikäli halutaan ehkäistä lapsiperheköyhyyden syvenemisen ja lasten hyvinvointierojen kasvu, kuten nykyisen hallituksen tavoitteeksi on julki lausuttu (esim. Iivonen 2011).

Aktivointipolitiikkaa ja nuoria yksinhuoltajia aktivoinnin kohteena koskevan alaluvun funktiona oli taustoittaa joitakin yhteiskunnallisia tekijöitä, joiden oletin aiheuttavan ristipainetta nuoren yksinhuoltajan elämään. Aktivointipolitiikan voidaan nähdä rantautuneen maahamme Yhdysvalloista ja aiheeseen liittyvä käsittelyni perustuikin pääasiassa yhdysvaltalaisiin tutkimuksiin. Tutkimuskatsaukset yksinhuoltajaäitien kokemuksiin maassa, jossa heitä pyritään ensisijaisesti aktivoimaan työmarkkinoille pois sosiaalietuuksien piiristä, kertovat karua kieltään musertavasta, huoleen lasten hyvinvoinnista kulminoituvasta ristipaineesta, jollaiseen pohjoismaisten hyvinvointipalveluiden piirissä olevat tuskin saattavat joutua (Rosenthal 1994). Pyrin näin esittämään kritiikkiä uusliberalistisen aktivointipolitiikan kovinta ydintä kohtaan, joka

ei ota huomioon aktivoinnin kohteena olevien ihmisten, kuten nuorten yksinhuoltaja-äitien, elämän kokonaistilannetta, resursseja ja hyvinvoinnin edellytyksiä.

Kolmannessa luvussa esittelin tarkemmin tutkimusasetelmani, tutkimuskysymykseni ja -aineistoni. Tässä yhteydessä käsittelin myös arkoja aiheita koskevan haastattelutilanteen eettisiä kysymyksiä peilaamalla haastattelukokemuksiani lähinnä Elisabeth Harlow'n (2009) teiniäitien haastatteluja koskevaan tutkimukseen. Tämän jälkeen esitin käyttämäni analyysimetodin eli kategoria-analyysin lähtien liikkeelle sen metodologisesta taustasta, siirtyen esimerkkeihin metodin sovelluksesta erityyppisissä tutkimuksissa. Sitten pyrin kuvaamaan sitä, miten itse käytin kategoria-analyysia tämän tutkimuksen aineistoon orientoitumisessa ja aineiston systemaattisessa analyysissa.

Analyysiosiossa eli työni neljännessä ja viidennessä luvussa annoin äänen haastattelemilleni nuorille yksinhuoltajaäideille ja heidän kokemustensa kuvauksille. Analysoin litteroimani haastatteluaineiston sisältölähtöisesti soveltamalla kategoria-analyysin menetelmiä ja pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: 1) miten alle 25-vuotias yksinhuoltajaäiti kokee tilanteensa 2) millaisia kokemuksia hänellä on siitä, miten palvelujärjestelmä vastaa hänen tarpeisiinsa ja 3) miten sosiaalipalvelujärjestelmässä voitaisiin tehokkaammin auttaa nuorta yksinhuoltajaäitiä jaksamaan monella tapaa haastavassa elämäntilanteessaan.

Kuudennessa luvussa peilasin vielä aineiston pohjalta tekemiäni havaintoja ja tulkintoja tutkimuskirjallisuuteen. Löysin kategoria-analyysia soveltamalla useita kuvauksia ristiriitakokemuksista ja ristipaineista, joita pyrin valottamaan analyysillä sekä valikoiduin haastatteluottein. Havaitsin esimerkiksi sen, että haastatellut eivät juuri itse liittäneet yksinhuoltajuuteen negatiivisia piirteitä, vaan ennemminkin luonnollisuuteen ja normaaliuteen liittyviä, mutta useimmat heistä kokivat muiden ihmisten kategorisoivan heidät jollain tapaa huonommiksi tai heikommiksi kuin he itse itsensä kokivat sillä perusteella, että he olivat yksinhuoltajia.

Keskityin tässä tutkimuksessa haastattelemieni nuorten yksinhuoltajaäitien palvelukokemusten analyysissa sosiaalitoimen myöntämään toimeentulotukeen ja

Kelan etuuksiin. Palvelujärjestelmäkokemuksia käsittelevässä analyysiosiossa yksi huomionarvoinen esiin noussut ristiriita liittyi toimeentulotukeen. Nuoret haastatellut kategorisoivat toimeentulotuen palveluksi, jota ihmisillä on oikeus käyttää, mutta siihen liittyi ristiriita samaan tapaan kuten yksinhuoltajuuden kohdalla: muiden ihmisten toimeentulotuen saajiin liittämät negatiiviset kategoriapiirteet kuten ”pummus” saivat muuten mutkattomasti toimeentulotukeen suhtautuvat haastatellut välttämään toimeentulotuen hakemista muuten kuin tosi tarpeeseen. Huomattavaa on myös se, että toisin kuin toimeentulotukeen, Kelan etuuksiin liittyen ei aineistosta noussut yhtään häpeään viittaavaa kategoriapiirrettä. Havainto on mielenkiintoinen liitettynä ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun siitä, tulisiko toimentulotuki siirtää Kelasta haettavaksi.

Nuorten yksinhuoltajaäitien toiveissa palveluiden kehittämiseksi korostuivat asiakkaiden kuulemisen ja inhimillisen kohtaamisen tärkeys ja työntekijöiden tavoitettavuus edes puhelimitse. Palveluiden kehittämiseen liittyen esitän tutkimukseni tuloksena, että nuoren yksinhuoltajaäidin – kuten mahdollisesti meidän kaikkien – elämään turhaa ristipainetta synnyttäviin asenteisiin ja negatiivisiin ennako-oletuksiin vaikuttava vastapuhe ja toiminta jokaisen, mutta ehkä erityisesti sosiaalialan ammattilaisten tehtävä. Liikaa ei mielestäni voi myöskään korostaa asiakkaan kokonaistilanteen hahmottamisen tärkeyttä asiakastyössä. Palveluiden kehittämis- ja suunnittelutyössä tulisikin ottaa huomioon ennen muuta se, että jotta työntekijöillä olisi mahdollisuus asiakkaan kokonaistilanteen hahmottamiseen, työ- ja asiakasmäärien tulisi olla kohtuulliset. Sen mahdollistamiseksi vaaditaan sellaista sosiaalipolitiikkaa ja poliittista päätöksentekoa, jossa ensisijaisena tavoitteena ei ole ihmisten aktivointi työelämään hinnalla ja keinolla millä hyvänsä, vaan hyvinvointi, joka rakentuu monesta osatekijästä.

7.2 Pohdinta tutkimusprosessista, -tuloksista ja työn vaikutuksista

Tämän tutkielman työstäminen on vahvistanut käsitystäni siitä, että tieteellisen tutkimuksen ei tarvitse olla arvovapaata, vaikka jotkut pitäisivätkin sitä tavoittelemisen arvoisena ihanteena (esim. Hallamaa ym. 2006, 105). Mielestäni jos

tutkimusta edes yritettäisiin tehdä täysin objektiivisen tieteellisen rationaalisuusperusteen mukaisesti (emt., 42), sivuutettaisiin kuitenkin aina tutkimuksen konteksti, joka ei koskaan ole ”puhtaan” tieteellis-rationaalinen intresseiltään. Tutkimusta tekevän henkilön tai ryhmän arvomaailmalla on lopputulokseen väistämätön vaikutus, eikä näiden arvojen merkitys katoa selittämällä sitä näkymättömiin, kuten ei myöskään rahoittajatahon intressien vaikutus (emt., 183).

Lähemmän eettisen tarkastelun kestävä ja toteuttamiskelpoinen lähestymistapa on pyrkiä tutkimuksen joka vaiheessa tiedostamaan kaikki prosessiin vaikuttavat intressit, keskustella niistä avoimesti tiedeyhteisössä ja paljastaa ne sekä tutkimukseen osallistuville tutkittaville, että myöhemmin tutkimustulosten lukijoille. Toki jokin taustavaikutin saattaa siitä huolimatta jäädä arvioivan tarkastelun ulkopuolelle, mutta koska tutkimusta tekevät ihmissubjektit, eivätkä mitkään konteksteistaan vapaat tiedettä objektiivisesti palvelevat älylliset työkalut, absoluuttisesti kaikkia vaikuttimia ei lopulta mitenkään voi tehdä näkyviksi.

Pyrkimys tutkimukseen vaikuttavien intressien tunnistamiseen ja eettiseen arviointiin on lopulta jokaisen tutkijan omalla vastuulla. Matti Wibergin sanoin ”[t]utkimusetiikan erottaminen omaksi erillisaarekkeekseen ja toiminnan byrokratisoiminen olisi vain omiaan loitontamaan tutkimuseettistä herkkyyttä tutkijoiden käytännön arjesta. Kukaan ei voi luovuttaa moraalista harkintaa toisille” (emt., 272) – ei edes sellaiselle jylhän oloiselle abstraktiolle, kuten objektiivisen tieteen ihanteelle! Tieteellisten arvojen ulkopuolisia intressejä ei siis mielestäni tarvitse nähdä heikkoutena yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, tai ylipäättään missään tutkimuksessa. Vaikka tutkimuksen eettisyys käy pitkälti yksiin hyvän tieteellisen käytännön kanssa (emt., 31), eettisyyden arvioinnissa ratkaisevinta on mielestäni se, millaisen arvoperustan mukaisia intressejä tutkimukseen vaikuttaa:

”Erytisesti yhteiskuntatieteisiin on 1800-luvulta saakka liittynyt ajatus tutkimuksen yhteiskuntaa muuttavasta voimasta. On ajateltu, että tieteellinen tutkimus voi tarjota paitsi analyysivälineitä yhteiskunnallisten epäkohtien paljastamiseksi myös keinoja niiden korjaamiseksi. Sama reformoiva pyrkimys innoittaa yhä monia tutkijoita, jotka asettavat tutkimuksensa julkilausutuksi lähtökohdaksi tavoitteen auttaa niitä, jotka ovat jollakin tavoin muita heikommassa asemassa.” (Emt., 14.)

En koe yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen väistämätöntä poliittisuutta ongelmaksi, kun tutkimukseen vaikuttavat moninaiset intressit eivät ole ristiriidassa tutkimuksen tekijän henkilökohtaisten arvojen kanssa. Kun intressit ja arvot kohtaavat, poliittisuus on päinvastoin voimavara tutkimuksen teossa. Näkemykseni olisi varmasti erilainen, jos olisin kokenut jonkinlaisia arvoriistiriitoja tai joutunut tekemään arvoihin liittyviä kompromisseja työskennellessäni Köyhyys kuntatyön haasteena -tutkimushankkeessa ja tämän tutkielman parissa.

Opiskelijan tai tutkijankaan asema missä tahansa tutkimusprojektissa ei varmasti ole aina arvojen ja intressien suhteen ristiriidaton, joten tilannettani voi pitää tässä suhteessa onnekkana. Erityisen mielekkääksi tutkimustyön on tehnyt myös se, että kaikki haastattelemiini nuoret naiset ovat ilmaisseet jakavansa tutkimuksen tavoitteet ja sen, että he kokivat haastattelukokemuksen positiivisena. Mielelläni ajattelen, että jo haastattelukokemuksen itsessään on mahdollista olla jollakin tapaa voimaannuttava ja emansipatorinen (esim. Krok 2009, 43).

Tämän tutkimukseni aineisto on pieni, mutta siitä huolimatta katson voivani sen pohjalta esittää seuraavan hypoteesin liittyen nuoren yksinhuoltajaäidin jaksamiskokemuksen taustalla vaikuttaviin tekijöihin. Ne nuoret yksinhuoltajaäidit, jotka haluavat hoitaa pienet lapsensa kotona ja keskittyä opiskeluun ja työssäkäyntiin vasta myöhemmin, kokevat elämänsä mielekkäämmäksi ja vähemmän kuormittavaksi kuin ne, jotka aloittavat opiskelun tai jatkavat sitä, tai siirtyvät työelämään huomattavasti aikaisemmin kuin kotihoidontukiajan päätyttyä eli lapsen täyttäessä kolme vuotta.

Laajempi jatkotutkimus edellä esittämäni hypoteesiin liittyen olisi aiheellista, sillä se saattaisi kyseenalaistaa oleellisesti vallalla olevan aktivointipolitiikan eetoksen, jonka mukaan jokaisen nuoren tulisi kouluttautua ammattiin ja siirtyä pois sosiaalietuuksien piiristä työelämään mahdollisimman tehokkaasti ja nopeasti. Nuoren yksinhuoltajan kohdalla yhteiskunnallisena tavoitteena olevan kustannustehokkuuden hintana saattaa olla elämän mielekkyyden ja jopa terveyden kärsiminen sen kokemuksen vuoksi, että yksin lapsesta huolehtimisen, opiskelun ja mahdollisesti vielä palkkatyön

ristipaineissa ”pitäis vähän niinku kaikkee jaksaa”, kuten yksi haastatteleman nuori yksinhuoltajaäiti tilannettaan kuvasi.

Voisiko olla sosiaalisesti ja inhimillisesti arvokkaampaa kannustaa nykyistä enemmän nuoria yksinhuoltajia hoitamaan pienet lapsensa kotona – tai tukea heitä nykyistä räätälöidymmin ja konkreettisemmin perheen, työn ja opiskelun yhteensovittamisessa? Joka tapauksessa maassamme olisi tarvetta kehittää sosiaalityötä, etuusjärjestelmää sekä muita sosiaalipalveluja tunnistamaan nykyistä paremmin nuoren yksinhuoltajan moninaisia voimavaroja, sekä myös vastaamaan tehokkaammin heidän elämäntilanteensa erityiseen kuormittavuuteen.

LÄHTEET

Baker, Carolyn (2004) Membership categorization and interview accounts, Teoksessa Silverman, David (ed.) *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. 2nd edition. London: Sage Publications.

Barnes, Sandra L. (2008) A Case Study of the Working Poor Single Mother Experience: An Analysis of the Structure versus Agency Discourse. *Journal of Poverty* 12 (2), 175–200.

Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuksen julkaisusarja D48/2008. Helsinki: Väestöliitto.

Broberg, Mari & Tähtinen, Juhani (2009) Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä. Teoksessa Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009, 154–169. Helsinki: Väestöliitto.

Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. London: Routledge.

Carlson, Matilda (2009) Tarinoita yksinasuvien naisten köyhyydestä. Koettu köyhyys marginalisaation kautta tulkittuna. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Cooney, Kate (2006) Mothers First, Not Work First. Listening To welfare Clients in Job Training. *Qualitative Social Work*, 2, 217–35.

Daniel, Paul & Ivatts, John (1998) *Children and Social Policy*. London: Macmillan.

D’cruz, Heather & Jones, Martyn (2004) *Social Work Research. Ethical And Political Contexts*. London: Sage Publications.

DeBord, Karen & Fanning Canu, Rebekah & Kerpelman, Jennifer (2000) Understanding a Work-Family Fit for Single Parents Moving from Welfare To Work. *Social Work* 45 (4), 313–324.

Demo, David (1992) Parent-Child Relations: Assessing Recent Changes. *Journal of Marriage and the Family* 54 (1), 104–177.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1991) MCD-analyysillä Moraalisen järjestyksen lähteille? Teoksessa Forsberg, Hannele & Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Järviluoma, Helmi & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Roivainen, Irene & Rostila, Ilmari & Silverman, David & Suoninen, Eero (toim.) *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia Sarja A Nro 1. Tampere: Tampereen Yliopisto*, 111–121.

Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (2009) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Helsinki: Väestöliitto.*

Gazso, Amber (2007) Balancing Expectations for Employability and Family Responsibilities While on Social Assistance: Low-Income Mothers' Experiences in Three Canadian Provinces. *Family Relations* 56, 454–466.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Pieksämäki: SKS.*

Haataja, Anita (2009) Yksinhuoltajaäitien sosioekonominen asema ja toimeentulo. Teoksessa Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Helsinki: Väestöliitto*, 95–114.

Haataja, Anita (2004) Pohjoismaiset vanhempainvapaat kahden lasta hoitavan vanhemman tukena. *Janus* 12 (1), 25–48.

Hakkarainen, Tyyne (2010) Avun saamisen kokemuksia köyhyysaiheiseen kirjoituskilpailuun osallistuneiden elämäntarinoissa. Sosiaalipolitiikan pro gradu – tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hakovirta, Mia (2006) Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinat. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45/2006. Vammalan kirjapaino.

Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2009) Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma toim. (2006) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: SKS.

Harlow, Elizabeth (2009) Eliciting Narratives of Teenage Pregnancy in the UK: Reflexively Exploring some of the Methodological Challenges. *Qualitative Social Work*, 8, 211–228.

Hobson, Barbara (1994) Solo Mothers, Social Policy Regimes, and the Logics of Gender, teoksessa D. Sainsbury (ed.) *Gendering Welfare States*. London: Sage, 170–187.

Iivonen, Esa (2011) Lapsiperheköyhyys lasten ja perheiden palvelujen haasteena. Lapsen oikeuksien seminaari. Espoon kaupunki 17.11.2011.

Isenhour, Cynthia & Goldstein, Beth L. (2008) The Welfare Contract and Critical Case Management. *Journal of Poverty* 12 (1), 1–26.

Jalonen, Johanna (2004) Nietzsche ja todellisuuden estetisoituminen. Tutkimus esteettisen asemista (post)modernissa maailmassa. Filosofian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jokinen, Arja (1999) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 126–188.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2004) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia. *Janus* 12 (2), 155-183.

Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja toim. (2000) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi.

Kelhä, Minna (2008) Äitiys, luokka ja ikä. Teoksessa Tolonen, Tarja (toim.) Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 82–100.

Keskitalo, Elsa (2008) Balancing Social Citizenship and New Paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. Research Report 177, STAKES.

Kinni, Riitta-Liisa (2011) Jäsenkategorisoinnin analyysi palvelutarpeen määrittelyssä. *Janus* 19 (1), 20–35.

Korkiamäki, Riikka (2009) “Kaljaporukoita” vai “ihan tavallisia koviksii” – osallisuus vertaisryhmässä nuorten määrittelyn kohteena. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokangas, Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 96, Helsinki, 83–105.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. *Acta Universitatis Tamperensis* 1437. Tampere: Tampere University Press.

Kröger, Teppo (2005) Hoivaköyhyys yksinhuoltajaperheissä: kenelle lastenhoito-ongelmat kasautuvat? Teoksessa Takala, Pentti (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kela, 206–232.

Kullberg, Christian & Fäldt, Johannes (2008) Gender differences in social workers' assessments and help-giving strategies toward single parents. *European Journal of Social Work* 11 (4), 445–458.

Kurki-Suonio, Kirsi (1999) Äidinhoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Oikeusvertaileva tutkimus. A-sarja n:o 222. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Leinonen, Jenni & Solantaus, Tytti & Punamäki, Raija-Leena (2003) Social Support and the Quality of Parenting under Economic Pressure and Workload in Finland: The Role of Family Structure and Parental Gender. *Journal of Family Psychology* 17 (3), 409–418.

Lessa, Iara (2006) Discursive Struggles Within Social Welfare: Restaging Teen Motherhood. *British Journal of Social Work* 36 (2), 283–293.

McIntyre, Lynn & Officer, Suzanne & Robinson, Lynne M. (2003) Feeling Poor: The Felt Experience Low-Income Lone Mothers. *Affilia* 18, 316–329.

McLanahan, Mavis & Sanderfur, Gary (1994) Growing up with a single parent. What Hurts, What Helps. Cambridge: Harvard University Press.

Nikander, Pirjo (2003) The Absent Client. Case Description and Decision Making in Interprofessional Meetings. Teoksessa Heinonen, Tuula & Metteri, Anna (toim.) *Social Work in Health and Mental Health: Issues, Developments and Actions*. Toronto: Canadian Scholar's Press, 260–279.

Nikander, Pirjo (2010) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 242–268.

Nikunen, Minna (2005) Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Tampere: Tampere University Press.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: SoPhi.

Ozawa, Martha N. (2004) Social Welfare Spending on Family Benefits in the United States and Sweden: A Comparative Study. *Family Relations*, 53 (3), 301–309.

Pulkingham, Jane & Fuller, Sylvia & Kershaw, Paul (2010) Lone motherhood, welfare reform and active citizen subjectivity. *Critical Social Policy* 30 (2) 267–291.

Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (toim.) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Rantalaaho, Minna (2009) Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (2009) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Helsinki: Väestöliitto, 19–45.

Rantalaaho, Minna (2003) Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Rotva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 1–30.

Regnér, Margareta & Johnsson, Lisbeth (2006) Ensamma Föräldrar och vanliga familjer – om familjen som hjälpresurs i socialt arbete. *Nordisk Socialist arbeid*. 26 (2), 98–109.

Roivainen, Irene & Järviluoma, Helmi (1997) Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sociologia*, 34 (1), 15–25.

Roivainen, Irene (1999) Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tutkimus 2.

Roivainen, Irene & Ylinen, Satu & Heinonen, Jari (2010) Köyhyys kuntatyön haasteena. Tutkimussuunnitelma.

Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö (KAKS).

Roivainen, Irene (2011) Yksinhuoltajat. Teoksessa Irene Roivainen & Jari Heinonen & Satu Ylinen (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö (KAKS), 15–36.

Rosenthal, Marguerite (1994) Single Mothers in Sweden: Work and Welfare in the Welfare state. *Social Work* 39 (3), 270–278.

Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ. Peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.) Armeiliaisuus, yhteisapu, sosiaaliurva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 261–334.

Satka, Mirja (1995) Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work. *Publications of Social and Political Sciences and Philosophy*. Jyväskylä: SoPhi.

Silverman, David (2000) *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: Sage.

Silverstein, Michael & Reid, Samere & DePeau, Kristina & Lamberto, Jacqueline & Beardslee, William (2010) Functional Interpretations of Sadness, Stress and demoralization among Urban Population of Low-Income Mothers. *Matern Child Health J* 14, 245–253.

Strell, Monika & Duncan, Simon (2001) Lone Motherhood, Ideal Type Care Regimes and The Case of Austria. *Journal of European Social Policy* 11 (2), 149–64.

Sulkunen, Irma (1989) Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Helsinki: Hanki ja jää.

Tsushima, Teresa & Gecas, Viktor (2001) Role Taking and Socialization in Single-Parent Families. *Journal of Family Issues* 22 (3), 267–288.

Vartanian Thomas P. & McNamara Justine M.(2004) The Welfare Myth: Disentangling the Long-Term Effects of Poverty and Welfare Receipt for Young Single Mothers. *Journal of Sociology and Social Welfare*, XXXI (4), 105–140.

Välimaa, Outi (2011) Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Wrede-Jäntti, Matilda (2010) "Pengarna eller livet? - En kvalitativ och longitudinell studie om långtidsarbetslösa unga i ett aktörsperspektiv" ("Rahat vai henki? – Kvalitatiivinen seuranta tutkimus nuorista työttömistä toimijanäkökulmasta") Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

LIITTEET

Nuoren yksinhuoltajaäidin arki

– etsitään haastateltavia tutkimukseen

Tampereen kaupunki tekee yhteistyössä Tampereen yliopiston kanssa tutkimusta siitä, miten taloudellinen niukkuus ja vähävaraisuus näyttäytyvät tamperelaisten arjessa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia taloudelliseen toimeentuloon liittyviä vaikeuksia kohdataan ja miten kaupungin tarjoamia palveluja tulisi kehittää vastaamaan niihin nykyistä paremmin. Tutkimuksella on Tampereen kaupungin tutkimuslupa.

Tutkimushankkeen tarkoituksena on tuoda esiin vähävaraisuuden kokemuksia kaupunkilaisten kertomuksia kuulemalla. Tutkimusaineisto kerätään haastattelemalla tamperelaisia yksin eläviä, ikäihmisiä ja yksinhuoltajia. Tampereen yliopiston neljä opiskelijaa keräävät haastatteluaineiston vuoden 2010 aikana.

Heinäkuusta 2010 alkaen tutkimuksen kohderyhmänä ovat yksinhuoltajat, jotka kokevat taloudellisen niukkuuden vaikuttavan perheensä arjessa. **Etsimme nyt erityisesti noin 20-vuotiaita ja sitä nuorempia yksinhuoltajaitejä.**

Pyydämme haastatteluun halukkaita henkilöitä ottamaan yhteyttä haastattelijaan sähköpostitse johanna.k.jalonen@tampere.fi tai puh. 040 800 XX XX (arkisin klo 9-16) ja sopimaan haastatteluajasta. Haastattelu tehdään nimettömänä ja yhdessä haastateltavan kanssa sovituksessa paikassa.

Haastattelu _____

Lupa tietoarkistointiin: _____ Yhteystiedot:

Taustatiedot:

IKÄ _____
SIVIILISÄÄTY _____

KOULUTUS _____

LAPSET: ikä, sukupuoli _____

TULOT/KK _____

ÄITIYS JA YKSINHUOLTAJUUS

- miten kokee äitiyden ja yksinhuoltajuuden?
- miten pärjää ja jaksaa?
- mistä kaikkialta saa apua ja tukea?

SOSIAALISET SUHTEET / TUKIVERKOSTOT

- ystävät, sukulaiset jne.?
- harrastukset, osallistuminen

PALVELUT JA AVUNSAANTI

- käyttääkö kaupungin / järjestöjen / seurakunnan palveluita?
- mistä eniten apua? mistä saanut tietoa? hakeutumisen helppous?
- rahallisten/materiaalisten etuuksien hakeminen – kokemus?
- palvelukokemukset: kohtaaminen, kohtelu?
- parannusehdotuksia palveluihin? - mikä auttaisi parhaiten juuri nyt?

OPISKELU JA TYÖELÄMÄÄN PYRKIMINEN (aktivointipolitiikka)

- työ- ja opiskeluhistoria / nykytilanne / tulevaisuuden suunnitelmat
- miten kokee tilanteen: esteet / vahvuudet
- Kokeeko odotuksissa ristiriitaa suhteessa äitiyden vaatimukseen, miltä tahoilta ja millaisia?

Taloudellinen toimeentulo:

MATERIAALISET OLOSUHTEET

- asumisolot / ravinto / vaatetus jne.
- harrastukset yms.
- miten kokee nykytilanteen, mitä toivoo tulevaisuudelta?

FYYSINEN JA PSYKKINEN HYVINVOINTI

- köyhyyden kokemus, merkitys ja vaikutus ?
- keinoja yrittää pärjätä ja jaksaa?
- terveys, sairaus – miten köyhyys vaikuttaa itsestä huolehtimiseen, palveluiden käyttöön)

Miten kokee nykytilanteen, mitä toivoo tulevaisuudelta?